Philological
Sciences Journal

Korkyt Ata University
Since 1937

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

№3, Vol.15
2026

Philological Sciences Journal
Korkyt Ata University Since 1937

ISSN 2959-3212 (print)
ISSN 3006-8738 (online)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2026, Volume 15, Number 3

2023 жылдан бастап шығады
Founded in 2023
Выходит с 2023 года

Жылына 4 рет шығады
Issued quarterly
Выходит 4 раза в год

Қызылорда / Kyzylorda / Кызылорда
2026

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Бурибаева Майнура Әбілтайқызы	-	ғылыми редактор, филология ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
Жарбулова Сәуле Трарқызы	-	педагогика ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
Жұмай Нұрмира Жұмайқызы	-	PhD, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
Кәрібозұлы Бағдат	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
Касапоглу Хулия Ченгел	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қажы Байрам Вели университеті, Түркия Республикасы
Каримова Бейбіткүл Сәрсемханқызы	-	филология ғылымдарының кандидаты, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Басқарма Төрағасы – Ректоры, Қазақстан Республикасы
Кулмаматов Дусмамат Саттарович	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан мемлекеттік әлем тілдері университеті, Ташкент, Өзбекстан Республикасы
Кусаль Кшиштоф Чеславович	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Лодзь қаласындағы Гуманитарлық-экономикалық академиясы, Польша Республикасы
Наджиева Флора Султангызы	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Баку-Славян университеті, Әзербайжан Республикасы
Сенкевич Татьяна Васильевна	-	филология ғылымдарының кандидаты, доцент, А.С. Пушкин атындағы Брест мемлекеттік университеті, Беларусь Республикасы
Тәжібаева Сәуле Жақсылықбайқызы	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
Тухтасинов Ильхомджон Мадаминович	-	педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Өзбекстан мемлекеттік әлем тілдері университетінің ректоры, Өзбекстан Республикасы
Тұяқбаев Ғабит Әнешұлы	-	филология ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы
Цой Александр Сергеевич	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, «Ала-Тоо» Халықаралық университеті, Қырғызстан Республикасы
Шаймерденова Нұрсұлу Жамалбекқызы	-	филология ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан Республикасы
Аманжолова Дамира Мейрамбекқызы	-	жауапты хатшы, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қазақстан Республикасы

©Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, 2026

EDITORIAL BOARD

Buribayeva Mainura	-	Chief Editor, Candidate of Philological Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
Zharbulova Saule	-	Candidate of Pedagogical Sciences, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan
Zhumai Nurmira	-	PhD, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Karbozuly Bagdat	-	Doctor of Philology, Professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Kasapoglu Huliya		Doctor of Philology, Professor, Haci Bayram Veli University, Ankara, Turkey
Karimova Beibitkul	-	Candidate of Philological Sciences, Chairman of the Board – Rector of the Kazakh National Women's Teacher Training University, Republic of Kazakhstan
Kulmamatov Dusmamat	-	Doctor of Philology, Professor, Uzbek State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan
Kusal Kchichtof	-	Doctor of Philological Sciences, Professor, Humanities and Economics Academy in Lodz, Lodz, Republic of Poland
Najieva Flora	-	Doctor of Philological Sciences, Professor, Baku Slavic University, Republic of Azerbaijan
Senkevich Tatiyana	-	Candidate of Philology, Associate Professor, A.S. Pushkin Brest State University, Brest, Belarus
Tazhibayeva Saule	-	Doctor of Philology, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
Tukhtasinov Ilchomdjon	-	Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rector of the Uzbek State University of World Languages, Republic of Uzbekistan
Tuyakbayev Gabit	-	Candidate of Philological Sciences, associate professor, Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan
Tsoi Aleksandr	-	Doctor of Philological Sciences, Professor, Ala-Too International University, Kyrgyz Republic
Shaimerdenova Nursulu	-	Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan
Amanzholova Damira	-	Executive Secretary, Korkyt Ata Kyzylorda University, Republic of Kazakhstan

©Korkyt Ata Kyzylorda University, 2026

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Бурибаева Майнура Абильтаевна	-	научный редактор, кандидат филологических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
Жарбулова Сауле Траровна	-	кандидат педагогических наук, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
Жумай Нурмира	-	PhD, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, Республика Казахстан
Карбозулы Багдат	-	доктор филологических наук, профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
Касапоглу Хулия Ченгел	-	доктор филологических наук, профессор, Университет Хаджи Байрам Вели, Анкара, Турция
Каримова Бейбиткуль Сарсемхановна	-	кандидат филологических наук, Председатель Правления – Ректор Казахского национального женского педагогического университета, Республика Казахстан
Кулмаматов Дусмамат Саттарович	-	доктор филологических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков, Республика Узбекистан
Кусаль Кшиштоф Чеславович	-	доктор филологических наук, профессор, Гуманитарно-экономическая академия в Лодзи, Республика Польша
Наджиева Флора Султангызы	-	доктор филологических наук, профессор, Бакинский славянский университет, Азербайджанская Республика
Сенкевич Татьяна Васильевна	-	кандидат филологических наук, доцент, Брестский государственный университет имени А.С. Пушкина, Республика Беларусь
Тажибаева Сауле Жаксылыкбаевна	-	доктор филологических наук, профессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилёва, Республика Казахстан
Тухтасинов Ильхомджон Мадаминович	-	доктор педагогических наук, профессор, ректор Узбекского государственного университета мировых языков, Республика Узбекистан
Туякбаев Габит Анешулы	-	кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан
Цой Александр Сергеевич	-	доктор филологических наук, профессор, Международный университет «Ала-Тоо», Кыргызская Республика
Шаймерденова Нурсулу Жамалбековна	-	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Республика Казахстан
Аманжолова Дамира Мейрамбековна	-	ответственный секретарь, Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Республика Казахстан

©Кызылординский университет имени Коркыт Ата, 2026

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

Sultanova Sh.M., Khujaakhmatova Q.B. Natural language processing and mental grammar issues in modern speech models.....
Султанова Ш.М., Худжаахматова К.Б. Қазіргі сөйлеу үлгілеріндегі табиғи тілді өңдеу және психикалық грамматика мәселелері..... 7
Султанова Ш.М., Худжаахматова К.Б. Обработка естественного языка и проблемы ментальной грамматики в современных моделях речи.....

Шаймерденова Н.Ж. Художественное наследие Раушан Мамбековой как ресурс формирования этнолингвистической и межкультурной компетентности студентов…
Шаймерденова Н.Ж. Раушан Мамбекованың көркем мұрасы студенттердің этнолингвистикалық және мәдениетаралық құзыреттіліктерін дамыту ресурсы ретінде..... 14
Shaimerdenova N.Zh. The artistic legacy of Raushan Mambekova as a resource for developing students' ethnolinguistic and intercultural competence.....

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERARY STUDIES

Адамяк Я. Поэтика Олжаса Сулейменова – детерриториализация языка и кочевая память.....
Адамяк Я. Олжас Сүлейменов поэтикасы – тілдің детерриториализациялануы және көшпенділік жады..... 24
Adamiak J. Poetics of Olzhas Suleimenov – deterritorialization of language and nomadic memory……...

Жүзеев С.Ә., Айтбаева А.Е., Асқарова Г.С. Қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың студенттердің қабылдауына әсерін эмпирикалық талдау.....
Zhuzeyev S.A., Aitbayeva A.E., Askarova G.S. Empirical analysis of the impact of narrative structures in kazakh prose on students' perception..... 34
Жузеев С.А., Айтбаева, Аскарова Г.С. Эмпирический анализ воздействия нарративных структур казахской прозы на восприятие студентов.....

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

Ruxullayeva S. ESL learners' motivation and engagement in technology-enhanced tasks...
Рухуллаева С. Технологиямен толықтырылған тапсырмаларды орындау кезіндегі ESL студенттерінің ынтасы мен қатысуы..... 46
Рухуллаева С. Мотивация и вовлечённость учащихся ESL в выполнение заданий с использованием технологий……

Philological Sciences Journal, 2026, Vol. 15, N.3
https://philological.korkyt.edu.kz

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

IRSTI 16.21.29
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.081

Sh.M. Sultanova[a]
E-mail: ms.sultana74@mail.ru. *Corresponding author: ms.sultana74@mail.ru

Q.B. Khujaakhmatova[b]
E-mail: qunduzxojaaxmatova@gmail.com

[a]*Renaissance University,Tashkent, Uzbekistan*
[b]*SSVMLBU Tashkent Branch, Uzbekistan*

NATURAL LANGUAGE PROCESSING AND MENTAL GRAMMAR ISSUES IN MODERN SPEECH MODELS

Abstract

This article addresses a range of interrelated issues, including contemporary language (speech) models and the linguistic evaluation of natural language processing (NLP) mechanisms underlying their data analysis. Particular attention is devoted to identifying theoretical and practical limitations within these systems and examining how linguistic structures are represented, processed, and generated in computational environments. Furthermore, the study explores the principles of language processing in both humans and artificial intelligence from the perspective of psycholinguistics—one of the central branches of linguistics concerned with the relationship between language, cognition, and consciousness. Within this framework, language acquisition, speech production, and comprehension are viewed as cognitively grounded processes shaped by internalized grammatical competence and mental representations. Special emphasis is placed on the formation of the speech production process in human language compared to artificial intelligence systems. The article analyzes the functional properties of mental grammar in communicative contexts, highlighting its role in structuring phonological, morphological, syntactic, and semantic information during real-time speech generation. By contrasting biologically grounded linguistic competence with algorithmic and probabilistic language modeling, the study aims to clarify both convergences and fundamental distinctions between human cognitive language mechanisms and contemporary AI-driven speech systems.

Keywords:

speech models, psycholinguistics, artificial intelligence (AI), mental grammar, TTS (text to speech), STT (Speech to text) systems, ChatGPT, Gemini

For citation:

Sultanova Sh.M., Khujaakhmatova Q.B. Natural language processing and mental grammar issues in modern speech models // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – Pp. 7-13.
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.081

Introduction

The progressive development of contemporary society across various sectors is particularly evident in the rapid advancement of digital technologies and information systems, which provide individuals worldwide with unprecedented opportunities and convenience. A notable example of such technological innovation is artificial intelligence (AI). Artificial intelligence refers to computational systems designed to operate on the basis of structured frameworks, large-scale datasets, and extensive textual corpora. These systems employ advanced algorithms to analyze, process, and generate information. At present, AI technologies exist in diverse forms and are developed for a wide range of applications tailored to specific objectives. Artificial intelligence is now extensively utilized across nearly all domains, including education, healthcare, business, finance, and many other sectors. Among the most widely recognized AI-based platforms are ChatGPT, Gemini, and DeepSeek, among others. Through these systems, users are able to receive and process information in textual, audio, image, and video formats. This naturally raises an important question: how are large-scale data repositories utilized within such systems, and do these technologies possess linguistic competencies that enable meaningful interaction? In any artificial intelligence system, users may submit queries in their native language or in foreign languages to retrieve the required information in a desired format. However, a critical issue concerns the mechanisms by which these systems interpret, analyze, and generate responses. This process is primarily carried out through the stage known as Natural Language Processing (NLP), which constitutes a fundamental component of modern AI systems.

Materials and Research Methods

Within the NLP framework, contemporary language models are predominantly based on artificial neural networks, particularly the transformer architecture. These models segment text into smaller units (tokens) and model contextual relationships, as well as the grammatical and semantic structures of sentences. By capturing long-range dependencies and contextual coherence, transformer-based models achieve high levels of linguistic performance in both comprehension and generation tasks.For this reason, language models are increasingly regarded as representing a new stage in the development of modern linguistics. They demonstrate both theoretical and practical significance across various subfields, including corpus linguistics, psycholinguistics, linguistic typology, and applied linguistics. Through NLP methodologies, it becomes possible to identify and analyze psycholinguistic and applied linguistic issues that may arise in language production and comprehension within AI systems. The primary objective of Natural Language Processing (NLP) is to enable computers to comprehend structured textual data and to interpret it in a semantically accurate manner.[Joan. B and Ronald M.K,2017]. NLP encompasses several major subfields, including machine translation, speech recognition, sentiment (emotion) analysis, question answering, text summarization, chatbot systems, text classification, and named entity recognition, among others. Through NLP technologies, digital systems are capable of processing, identifying, and interpreting both written and spoken language in electronic environments. From a linguistic perspective, the analysis of language models involves examining how these systems operate with linguistic units and the extent to which they conform to established linguistic principles.

Literature Review

In this context, it is essential to address the concept of mental grammar. Mental grammar refers to the internalized system of linguistic rules formed within the human mind, which enables individuals to comprehend words, combine them grammatically to construct sentences, and apply them appropriately according to context during communication.This concept is closely related to the theory of Universal Grammar proposed by Noam Chomsky, who argued that humans possess an innate grammatical capacity that allows them to acquire and use language based on internalized

structural principles. Accordingly, the natural formation of mental grammar during communication can be identified through several linguistic features. From a phonological perspective, correct pronunciation, stress placement, intonation patterns, and phonetic alternations are automatically governed by an individual's internal linguistic system. These processes are particularly evident in native language communication, where phonological rules are applied unconsciously and fluently,[Łukasz.B,2025]. From a morphological perspective, mental grammar enables the correct formation of words, the appropriate use of derivational and inflectional affixes, and their accurate grammatical interpretation within context. For example, in Uzbek, derivational and inflectional processes such as o'qimoq – o'qidi (read – read [past tense]) and kitob – kitobxon (book – reader) demonstrate how multiple lexical forms can be generated from a single root and correctly applied across tense or semantic categories. These processes occur automatically within human cognition. From a syntactic perspective, mental grammar governs sentence structure, including the formation of simple and complex sentences, the identification of actions and their agents, and the capacity to construct novel grammatical utterances.[.Derek.C and Keith J,2025] For instance, Uzbek sentence structure typically follows a Subject + Object + Predicate (SOV) order, whereas in some other languages the structure may follow a Subject + Predicate + Object (SVO) pattern. From a semantic perspective, mental grammar facilitates the interpretation and production of meaning in context, including polysemy, metaphor, irony, humor, and other figurative or context-dependent expressions.

Discussion and Results

In contemporary language models – such as ChatGPT, Gemini, Suno AI, ZeroGPT Detector, Gamma, and Alice, among others – the process of natural language processing involves multiple interconnected stages designed to simulate aspects of linguistic comprehension and production. The first stage of this systematization process is tokenization, in which a text is segmented into smaller units known as tokens (i.e., words, phrases, or symbols). Each token is subsequently converted into a numerical identifier that can be processed computationally. The next stage is embedding (vectorization), whereby each token is transformed into a high-dimensional vector representation. These vectors encode semantic meaning, syntactic function, and contextual relationships. Through deep learning mechanisms, the model captures complex linguistic patterns by mapping tokens into a multidimensional semantic space, where relational similarities and contextual dependencies can be quantitatively modeled. Modern language models are primarily based on the transformer architecture. They are trained on extremely large textual corpora, where the principal learning objective is next-token prediction. During the training phase, the model learns to estimate the probability distribution of a subsequent token given the preceding sequence. In the generation phase, tokens are produced sequentially. At each step, the model calculates a probability distribution over possible candidate tokens based on the previously generated tokens and selects the most probable (or contextually appropriate) one. This process is repeated iteratively, resulting in coherent text generation.From this explanation, it becomes evident that human language processing and computational language modeling operate on fundamentally different principles. In humans, language processing is conscious (to varying degrees), biologically grounded, and governed by internalized grammatical structures. In contrast, artificial models function through algorithmic computation, mathematical optimization, and probabilistic inference.

This distinction can be summarized as follows:

Human Language Processing

- Biologically and cognitively grounded
- Based on internalized (mental) grammar
- Influenced by consciousness, intention, and experience
- Context interpreted through real-world knowledge and perception

AI Language Model Processing

- Algorithmically and mathematically driven

• Based on statistical learning from large datasets
• Operates through probability distributions and optimization functions
• Context modeled through vector representations and learned patterns

Modern Large Language Models (LLMs) are based on the transformer architecture proposed by Ashish Vaswani and his colleagues[Daniel.J, 2025]. This architecture does not explicitly construct syntactic trees (i.e., it does not generate formal parse trees); rather, it encodes syntactic and structural relationships implicitly within a high-dimensional hidden space. In other words, hierarchical linguistic structures are represented in latent vector form instead of being symbolically constructed.

Conclusion

In artificial intelligence (AI) systems, the relationship between language and logic constitutes a fundamental research problem. The integration of these two components is essential for the development of genuinely intelligent systems. The issue of language–logic integration implies that natural language understanding—comprehending what is conveyed in a text – is closely interconnected with logical reasoning. Human beings express judgments, inferences, and cause–effect relationships through language; thus, linguistic expression inherently reflects logical structure. Artificial intelligence is often contrasted with natural intelligence possessed by humans and other living organisms. However, not all robotic systems possess artificial intelligence, since intelligence implies the capacity for reasoning, learning, and autonomous decision-making. Therefore, for an AI system to fully comprehend textual meaning and derive accurate conclusions, coherence must be established between language modeling mechanisms and logical inference processes.

At present, researchers propose combining neural and symbolic approaches in order to achieve effective integration between language and logic. As emphasized by researchers at SRI International, practical AI systems require the coordinated application of knowledge-based (symbolic) and data-driven (statistical) methods. Systems relying exclusively on formal logical rules tend to solve only narrowly defined problems, whereas systems trained solely on data lack the capacity for deep logical inference. Consequently, enriching language-understanding models with enhanced logical reasoning capabilities – or conversely, equipping logical systems with natural language processing capacities – is expected to elevate artificial intelligence to a qualitatively new stage of development.

References

Joan B and Ronald M. Kaplan, Introduction: Grammars as Mental Representations of Language, 2017.

Łukasz B. Language Models Model Language, Snowflake AI Research, 2025, p-23-26.

Derek C. Penn, a Keith J. Holyoak,b and Daniel J. Povinellia, Universal grammar and mental continuity: Two modern myths a Cognitive Evolution Group, University of Louisiana at Lafayette, New Iberia, LA, 70560; b Department of Psychology, University of California, Los Angeles, Los Angeles, CA 9009, 2025.

Daniel J. An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition with Language Models, Stanford University, 2025.

Daniel J. Speech and language processing: An introduction to natural language processing, computational linguistics, and speech recognition, University of Coloradom, 2025.

Fernandez N, Speech and language processing: An introduction to natural language processing, computational linguistics, and speech recognition,2023

Asore O.J. The depth of natural language processing on speech recognition synthesis model, 2024 / URL:

https://www.researchgate.net/publication/380357355_THE_DEPTH_OF_NATURAL_LANGUAGE_PROCESSING_ON_SPEECH_RECOGNITION_SYNTHESIS_MODEL

Daniel J, James H.M. Speech and Language Processing, Stanford University, 2026 / URL: https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ed3book_aug26.pdf

Grzegorz.Ch, Putting Natural in Natural Language Processing,Department of Cognitive Science and Artificial Intelligence Tilburg University grzegorz@chrupala.me, 2023 / URL: https://aclanthology.org/2023.findings-acl.495.pdf

Kim .Ch.W, Models of Speech Production, 2000 / URL: https://doi.org/10.1007/3-540-07016-8_9

Ш.М. Султанова[a]
E-mail: ms.sultana74@mail.ru. *Байланыс үшін автор: ms.sultana74@mail.ru

К.Б. Худжаахматова[b]
E-mail: qunduzxojaaxmatova@gmail.com

[a]*Ренессанс білім беру университеті, Ташкент, Өзбекстан*
[b]*SSVMLBU Ташкент филиалы, Ташкент, Өзбекстан*

ТАБИҒИ ТІЛДІ ӨҢДЕУ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ СӨЙЛЕУ ҮЛГІЛЕРІНДЕГІ МЕНТАЛЬДЫ ГРАММАТИКА МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі тіл (сөйлеу) үлгілері және олардың деректер талдауының негізінде жатқан табиғи тілді өңдеу (NLP) тетіктерінің лингвистикалық бағасын қоса алғанда, өзара байланысты мәселелер ауқымы қарастырылады. Бұл жүйелердегі теориялық және практикалық шектеулерді анықтауға және лингвистикалық құрылымдардың есептеу орталарында қалай ұсынылатынын, өңделетінін және жасалатынын зерттеуге ерекше назар аударылады. Сонымен қатар, зерттеу тіл, таным және сана арасындағы қарым-қатынасқа қатысты тіл білімінің орталық салаларының бірі – психолингвистика тұрғысынан адамда да, жасанды интеллект жүйелерінде де тілді өңдеу принциптерін зерттейді. Осы шеңберде тілді меңгеру, сөйлеуді шығару және түсіну ішкі грамматикалық құзыреттілік пен психикалық көріністер арқылы қалыптасатын когнитивті негізделген процестер ретінде қарастырылады. Жасанды интеллект жүйелерімен салыстырғанда адам тілінде сөйлеуді өндіру процесін қалыптастыруға ерекше назар аударылады. Мақалада ментальды грамматиканың коммуникативті контексттегі функционалдық қасиеттері талданады, оның нақты уақытта сөйлеуді қалыптастыру кезінде фонологиялық, морфологиялық, синтаксистік және семантикалық ақпаратты құрылымдаудағы рөлі көрсетіледі. Биологиялық негізделген лингвистикалық құзыретті алгоритмдік және ықтималдық тілдік модельдеуді салыстыра отырып, зерттеу адамның когнитивтік тіл механизмдері мен қазіргі заманғы AI басқаратын сөйлеу жүйелері арасындағы конвергенцияларды да, іргелі айырмашылықтарды да нақтылауға бағытталған.

Тірек сөздер: сөйлеу үлгілері, психолингвистика, жасанды интеллект (AI), психикалық грамматика TTS (мәтіннен сөйлеуге), STT (сөйлеуден мәтінге) жүйелері, ChatGPT, Gemini

Сілтеме жасау үшін: Султанова Ш.М., Худжаахматова К.Б. Қазіргі сөйлеу үлгілеріндегі табиғи тілді өңдеу және психикалық грамматика мәселелері// Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – 7-13 бб.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.081

Ш.М. Султанова[a]
E-mail: ms.sultana74@mail.ru. *Автор для корреспонденции: ms.sultana74@mail.ru

К.Б. Худжаахматова[b]
E-mail: qunduzxojaaxmatova@gmail.com

[a]*Образовательный университет Ренессанс, Ташкент, Узбекистан*
[b]*Ташкентский филиал ССВМЛБУ,Ташкент, Узбекистан*

ОБРАБОТКА ЕСТЕСТВЕННОГО ЯЗЫКА И ПРОБЛЕМЫ МЕНТАЛЬНОЙ ГРАММАТИКИ В СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЯХ РЕЧИ

Аннотация. В данной статье рассматривается ряд взаимосвязанных вопросов, включая современные языковые (речевые) модели и лингвистическую оценку механизмов обработки естественного языка (ОБЯ), лежащих в основе анализа их данных. Особое внимание уделяется выявлению теоретических и практических ограничений в этих системах и изучению того, как лингвистические структуры представляются, обрабатываются и генерируются в вычислительных средах. Кроме того, в исследовании рассматриваются принципы обработки языка как у людей, так и у искусственного интеллекта с точки зрения психолингвистики — одной из центральных отраслей лингвистики, занимающейся взаимосвязью между языком, познанием и сознанием. В рамках этой концепции усвоение языка, производство речи и понимание рассматриваются как когнитивно обоснованные процессы, формируемые интернализированной грамматической компетенцией и ментальными представлениями. Особое внимание уделяется формированию процесса производства речи в человеческом языке в сравнении с системами искусственного интеллекта. В статье анализируются функциональные свойства ментальной грамматики в коммуникативных контекстах, подчеркивается ее роль в структурировании фонологической, морфологической, синтаксической и семантической информации в процессе генерации речи в реальном времени. Путем сопоставления биологически обоснованной лингвистической компетенции с алгоритмическим и вероятностным моделированием языка исследование направлено на прояснение как сходств, так и фундаментальных различий между когнитивными языковыми механизмами человека и современными системами речи, управляемыми ИИ.

Ключевые слова: модели речи, психолингвистика, искусственный интеллект (ИИ), ментальная грамматика, системы преобразования текста в речь (TTS), системы преобразования речи в текст (STT), ChatGPT, Gemini.

Для цитирования: Султанова Ш.М., Худжаахматова К.Б Обработка естественного языка и проблемы ментальной грамматики в современных моделях речи // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 7-13.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.081

Information about the authors:

*Shokhista Mukhammadjonovna Sultanova,*Professor, Department of Philology Renaissance Educational University,19 Qurilish Street, Shaykhontohur District, Tashkent, Uzbekistan

ORCID: 0009-0001-3846-5159

Khujaakhmatova Kunduzoy Bakhtiyorovna - Assistant of the Department of Uzbek and Foreign Languages, Tashkent Branch of SDVMCHBU, Tashkent, Chilonzor district, 20-daha, Uzbekistan

ORCID:0009-0008-9438-3714

Авторлар туралы мәлімет:

Султанова Шохиста Мухамеджоновна, Ренессанс Білім беру университеті филология кафедрасының профессоры, Ташкент қаласы, Шайхантахур ауданы, Курилиш көшесі, 19, Өзбекстан. ORCID: 0009-0001-3846-5159

Ходжаахматова Кундузой Бахтиёровна – SDVMCHBU Ташкент филиалының өзбек және шет тілдері кафедрасының ассистенті, Ташкент қаласы, Чилонзор ауданы, 20, Өзбекстан

ORCID:0009-0008-9438-3714

Сведения об авторах:

Султанова Шохиста Мухаммаджоновна, профессор кафедры филологии образовательного университета Ренессанс, Ташкент, Шайхантахурский район, улица Курилиш, 19, Узбекистан

ORCID: 0009-0001-3846-5159

Ходжаахматова Кундузой Бахтиёровна — ассистент кафедры узбекского и иностранных языков Ташкентского филиала СДВМХБУ, Ташкент, Чилонзорский район, 20.Узбекстан

ORCID:0009-0008-9438-3714

The article was submitted on 10.09.2026; approved after reviewing on 13.09.2026; accepted for publication on 23.09.2026

Мақала редакцияға 10.09.2026 ж. келіп түсті; 13.09.2026 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 23.09.2026 ж. баспаға қабылданды.

Статья поступила в редакцию 10.09.2026г.; одобрена после рецензирования 13.09.2026 г.; принята к публикации 23.09.2026.

Philological Sciences Journal, 2026, Vol. 15, N.3
https://philological.korkyt.edu.kz

МРНТИ 16.01.09
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.082

Н.Ж. Шаймерденова
E-mail: shaimerdenova.altair@gmail.com

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ НАСЛЕДИЕ РАУШАН МАМБЕКОВОЙ КАК РЕСУРС ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Статья посвящена исследованию возможностей использования художественного наследия казахстанской художницы Раушан Багдановны Мамбековой (1950-2012) в преподавании русского языка, этнолингвистики и лингвокультурологии. Актуальность темы обусловлена необходимостью расширения методических средств языкового образования за счёт визуальных материалов, позволяющих изучать взаимосвязь языка, культуры и способов художественного представления национального опыта. Цель исследования заключается в определении дидактического потенциала произведений художницы для развития этнолингвистической, межкультурной и интерпретационной компетентности студентов. Методологическую основу составляют междисциплинарный подход, элементы семиотического и лингвокультурологического анализа, сопоставительный метод и педагогическая интерпретация визуального материала. В статье рассматриваются возможности анализа книжной обложки учебного пособия «Язык и этнос», а также произведений графики и живописи в контексте формирования культурных ассоциаций и языковой рефлексии. Предлагается последовательность учебной работы, включающая наблюдение, описание, интерпретацию, сопоставление языковых единиц и создание самостоятельного высказывания. Особое внимание уделяется разграничению визуального наблюдения, авторского замысла и исследовательской гипотезы.

Ключевые слова:

Раушан Мамбекова, этнолингвистика, визуальная культура, русский язык, казахская культура, книжная иллюстрация, культурный концепт, языковая картина мира, межкультурная компетентность, семиотика.

Для цитирования:

Шаймерденова Н.Ж. Художественное наследие Раушан Мамбековой как ресурс формирования этнолингвистической и межкультурной компетентности студентов // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 14-23.
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.082

Введение

Современное филологическое образование ориентировано не только на освоение языковой системы, но и на понимание культурных значений, формирующихся в процессе исторического и общественного развития. Особую актуальность эта задача приобретает в Казахстане, где казахский и русский языки функционируют в условиях многоязычного

культурного пространства. В такой ситуации преподавание русского языка предполагает обращение к материалам, которые позволяют раскрыть связь языковых единиц с исторической памятью, традициями, представлениями о человеке и окружающем мире.

Одним из таких материалов является изобразительное искусство. Картина, графическая композиция или книжная иллюстрация способны инициировать обсуждение культурных представлений, стимулировать речевую деятельность и создавать условия для сопоставления различных способов осмысления действительности. В отличие от готового словесного объяснения, изображение предполагает активное участие зрителя: необходимо выделить существенные детали, определить отношения между элементами композиции, сформулировать предположения о возможных значениях и обосновать собственную интерпретацию.

При этом художественный образ нельзя рассматривать как однозначный эквивалент языкового высказывания. Его смысл формируется во взаимодействии композиции, художественной формы, исторического контекста и опыта воспринимающего. Следовательно, включение произведений искусства в филологическое образование требует не только эмоционального восприятия, но и последовательного аналитического рассмотрения.

В этом отношении большой интерес представляет творчество казахстанской художницы Мамбековой Раушан Багдатовны (1950–2012), работавшей в области графики, живописи, книжной иллюстрации и кинематографа. Её художественное наследие связано с иллюстрированием казахского фольклора, обращением к сказочным сюжетам и произведениям мировой литературы. В публикации информационного агентства «24KZ» отмечается, что работы художницы были представлены на персональной выставке в Париже в марте 2025 года, что свидетельствует о продолжающемся интересе к её творчеству [24KZ, 2025].

Исследовательская значимость наследия казахстанской художницы Раушан Мамбековой определяется возможностью рассматривать их не только как объекты эстетического восприятия, но и как материал для изучения взаимодействия визуальных знаков и культурных ассоциаций. Однако национальная принадлежность художницы сама по себе не позволяет приписывать каждому элементу её произведений определённое этнокультурное значение. Подобные выводы должны опираться на анализ конкретного изображения, достоверные сведения о его создании и научные источники.

Цель статьи — определить возможности использования художественного наследия Раушан Мамбековой в качестве визуального ресурса этнолингвистики и в преподавании русского языка.

Для достижения цели поставлены следующие задачи: рассмотреть теоретические основания анализа изображения как носителя культурной информации; определить возможности соотнесения визуальных образов с языковыми единицами и культурными концептами; предложить методическую модель работы с произведениями художницы; обосновать их значение для развития языковой и межкультурной компетентности студентов.

Научная новизна работы состоит в рассмотрении художественного наследия конкретного казахстанского автора в качестве основы для разработки визуально-лингвистических учебных заданий. Практическая значимость определяется возможностью применения предложенной модели в курсах русского языка, этнолингвистики и межкультурной коммуникации.

Методология, методы и материалы исследования

Теоретическую основу исследования составляет представление о культуре как системе знаков и способов смыслообразования. В работах Р. Барта анализируется взаимодействие изображения, текста и культурных значений, что позволяет рассматривать визуальное произведение как сложный коммуникативный объект [Барт, 1989]. Для настоящей статьи

особенно важно положение о том, что значение изображения не исчерпывается непосредственно воспринимаемыми деталями: оно может формироваться также под влиянием культурных кодов, ассоциаций и контекста.

Дополнительную теоретическую основу составляют исследования взаимосвязи языка и культуры, представленные в трудах Е.М. Верещагина и В.Г. Костомарова, а также В.А. Масловой [Верещагин, Костомаров, 1990; Маслова, 2001]. Эти подходы позволяют рассматривать языковые единицы не изолированно, а в связи с культурными представлениями, социальным опытом и особенностями национального мировосприятия.

Методологическая основа работы носит междисциплинарный характер и объединяет положения этнолингвистики, семиотики и методики преподавания языков. В исследовании используется описательный метод — для характеристики визуальных элементов, композиции и художественной организации произведения; семиотический анализ — для выявления возможных смысловых отношений между изображением, его элементами и контекстом, а также педагогический анализ с целью определения направлений использования визуального материала в учебном процессе.

Материал исследования составляют доступные произведения Раушан Мамбековой, включая графические и живописные работы, книжные иллюстрации и элементы художественного оформления изданий. Особое внимание уделяется обложке учебного пособия «Язык и этнос», подготовленного Н.Ж. Шаймерденовой и Р.А. Аваковой [Шаймерденова, Авакова, 2004; 2008] (см. Рис. 1).

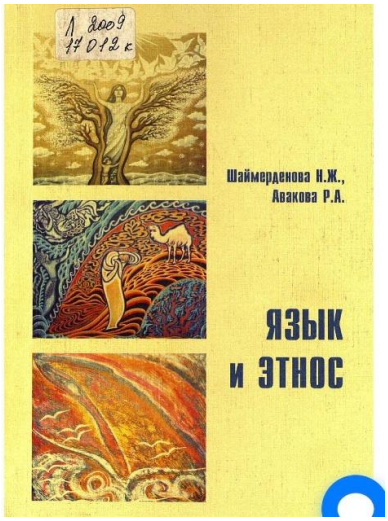

Рис. 1. Обложка учебного пособия
Н.Ж. Шаймерденовой, Р.А. Аваковой «Язык и этнос»

Обращается внимание на картину Раушан Мамбековой «Зов предков», описание которой включено в публикацию как авторский визуальный материал. Ссылка на эту картину связана не только с художественной ценностью произведения, но и с личной историей взаимодействия автора статьи с художницей. Встреча в мастерской Раушан Мамбековой, ставшая началом профессионального и человеческого общения, придала исследованию дополнительное измерение — то, которое невозможно получить из формальных источников. Диалог с художницей, её размышления о природе образа, о памяти и о внутреннем движении творчества позволили автору статьи глубже понять концептуальные основания картины.

Имеющееся в личном архиве автора статьи фотографии о встрече с художницей и репродукция одной картины фиксируют не только факт знакомства, но и саму атмосферу творческого пространства, в котором рождались смыслы, ставшие частью аналитического материала.

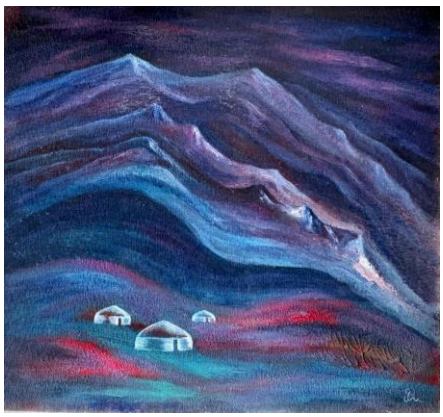

Рис. 2. Картина Раушан Мамбековой «Зов предков»

Работа носит теоретико-аналитический характер. Она не опирается на результаты специально организованного педагогического эксперимента, поэтому выводы относятся прежде всего к потенциальным дидактическим возможностям художественного материала. Эмпирическая проверка эффективности предложенной методики требует отдельного исследования, однако личный опыт общения с художницей и непосредственное восприятие произведения позволяют наметить концептуальные направления дальнейшей разработки темы.

Результаты исследования

Рассмотрение визуального искусства в контексте этнолингвистики предполагает изучение способов, посредством которых культурные представления получают выражение в различных знаковых системах. Язык и изображение не дублируют друг друга полностью, однако между ними могут возникать смысловые отношения, позволяющие глубже понять способы осмысления действительности.

В настоящем исследовании понятие «художественное наследие Раушан Мамбековой» рассматривается как совокупность её живописных, графических и иллюстративных произведений, обладающих потенциалом репрезентации этнокультурных смыслов и использования в образовательном процессе. Эти произведения анализируются как визуальные культурные тексты, позволяющие выявлять взаимосвязи художественных образов, языка, традиций, символики и культурной памяти. Методическая ценность подхода в таком ракурса заключается в последовательном переходе от наблюдаемого к интерпретируемому. Сначала обучающийся фиксирует непосредственно видимые элементы, затем описывает их средствами языка, формулирует возможные смысловые связи и обращается к дополнительным источникам для проверки предположений. Благодаря этому художественное произведение становится не иллюстрацией к уже известному материалу, а самостоятельным объектом исследовательской деятельности.

Творчество Раушан Мамбековой представляет интерес в связи с разнообразием художественных форм, в которых работала художница. Графика, книжная иллюстрация и экранное искусство предполагают различные способы организации визуального повествования. В книжной иллюстрации изображение взаимодействует со словесным текстом, тогда как в самостоятельной живописной или графической работе зритель может выстраивать интерпретацию без прямой опоры на сопровождающий текст.

Сведения о творческом наследии художницы, включая обращение к казахскому фольклору и мировой литературе, позволяют рассматривать её произведения в контексте взаимодействия национальной традиции и индивидуального художественного видения [24KZ, 2025]. Вместе с тем содержание каждого произведения требует самостоятельного

анализа: общая характеристика творчества автора не заменяет исследования композиции, сюжета и исторического контекста конкретной работы.

Важным результатом является рассмотрение обложки учебного пособия «Язык и этнос» как объекта визуально-лингвистического анализа, выбор подобного оформления с устного согласия художницы позволяет ввести студентов непосредственно в пространство научной коммуникации.

Обложка учебного пособия с картинами Раушан Мамбековой выполняет не только оформительскую функцию, но она предваряет чтение, задаёт тематические ожидания и участвует в формировании первоначального представления о содержании издания.

Название пособия обозначает две взаимосвязанные категории — язык и этнос. Изображение, размещённое на обложке, может расширять эту понятийную рамку, предлагая читателю образный способ осмысления взаимосвязи языковых и культурных явлений. В результате словесный и визуальный компоненты образуют единый коммуникативный комплекс, в котором каждый элемент участвует в формировании смысла.

В соответствии с описанием обложки, представленным в материалах исследования, композиция включает несколько визуальных фрагментов: антропоморфный образ, связанный с формой дерева; фигуру человека, верблюда и степное пространство; изображения птиц и волнообразные линии. Такое композиционное устройство, на мой взгляд, позволяет выдвинуть несколько интерпретационных гипотез. Их окончательное обоснование требует обращения к оригиналу изображения и уточнения библиографического контекста.

Верхний фрагмент можно рассматривать как отправную точку для обсуждения понятий «корни», «род», «происхождение» и «память». Сопоставление образа дерева с выражениями «корни рода», «корни языка», «древо жизни» и «истоки культуры» помогает показать, как конкретный пространственный образ используется для обозначения абстрактных отношений. В учебной работе студенты могут определить прямое и переносное значения соответствующих слов, установить особенности метафорического переноса и сопоставить русские выражения с казахскими языковыми единицами.

Средний фрагмент, включающий человека, верблюда и степное пространство, позволяет поставить вопросы о значениях слов «степь», «дорога», «путь», «пространство» и «движение». В данном случае важно разграничивать видимые элементы композиции и их культурное толкование. Присутствие верблюда само по себе не доказывает, что художница намеренно использовала его как символ кочевой мобильности. Однако этот образ может служить основанием для обсуждения исторических форм взаимодействия человека с природной средой, если подобная интерпретация соответствует содержанию произведения и подтверждается культурологическими источниками.

Нижний фрагмент, в котором присутствуют птицы и волнообразные линии, может быть использован для обсуждения пространственных и динамических метафор. Выражения «поток речи», «ход мысли», «полёт фантазии» и «нить повествования» демонстрируют, каким образом характеристики движения и пространства переносятся на интеллектуальные процессы и речевую деятельность. Сопоставление этих выражений с изображением помогает студентам осознать роль образного мышления в формировании языковых значений.

Рассмотрение композиции в целом позволяет организовать переход от анализа отдельных элементов к осмыслению взаимодействия визуальной и вербальной составляющих. При этом интерпретация не должна сводиться к поиску единственного правильного ответа. Более продуктивным является сопоставление нескольких прочтений с последующим обоснованием наиболее убедительного варианта.

Таким образом, обложка учебного пособия «Язык и этнос» представляет интерес как возможный материал для изучения метафоризации, культурных ассоциаций и способов визуального представления научной проблематики. Её использование в учебном процессе позволяет объединить анализ изображения, работу с языковыми единицами и развитие аргументированной речи.

Важным результатом исследования является выявление этнокультурных мотивов в творчестве Раушан Мамбековой и обоснование использования её картин в учебном процессе, что способствует формированию у студентов навыков этнокультурной компетенции и понимания связей между художественными образами и культурными представлениями, закреплёнными в языке. Для такого анализа привлекаются орнаментальные элементы, природные мотивы, антропоморфные изображения, предметы быта и особенности цветовой организации композиции.

Орнаментальные структуры позволяют обсуждать отношения между формой, традицией и языковым обозначением. Если в конкретном произведении обнаруживаются соответствующие мотивы, можно обратиться к названиям казахских орнаментов, например «қошқар мүйіз» и «ирек», рассмотреть их значение и сопоставить способы объяснения на русском и казахском языках. При этом принадлежность определённого орнамента к конкретной символической системе должна подтверждаться искусствоведческими или этнографическими источниками.

Изображения человека могут стать материалом для обсуждения социальных и семейных отношений, представлений о поколениях и культурной памяти. Сопоставление визуального образа с казахскими словами «ана», «қыз», «келін» позволяет обратить внимание на культурно обусловленные значения лексических единиц. Однако значение конкретной фигуры нельзя устанавливать исключительно на основании её внешних признаков: необходимо учитывать сюжет, композицию и контекст произведения.

Природные мотивы — земля, степь, дерево, небо и птицы — создают возможности для исследования метафорических моделей, в которых физическое пространство используется для осмысления абстрактных понятий. Выражения «родная земля», «жизненный путь», «корни традиции» и «широкая степь» могут стать основой для сопоставления языковых картин мира. Такое сопоставление позволяет выявить как общие способы метафоризации, так и различия в языковом выражении культурного опыта.

Дополнительным объектом анализа является цветовая организация художественного произведения. Цвет влияет на эмоциональное восприятие, помогает выделить композиционный центр и формирует визуальные акценты. Вместе с тем наличие определённого цвета не доказывает существования конкретного символического значения. Поэтому в учебном процессе необходимо различать описание цветовых характеристик и их культурную интерпретацию. Сопоставление русского и казахского языков в рамках анализа визуального материала позволяет рассматривать языковую картину мира как систему взаимосвязанных, но не обязательно совпадающих способов осмысления действительности. Выявление этих различий способствует развитию межкультурной компетентности и формирует навыки объяснения с учетом этнокультурного контекста.

Результаты теоретико-аналитического рассмотрения позволяют предложить последовательную модель использования произведений Раушан Мамбековой в преподавании русского языка и этнолингвистики, включающих четыре взаимосвязанных этапа: наблюдение, языковое описание, интерпретацию и сопоставление. Предложенная модель предназначена для последующего применения в учебной практике. Для определения её эффективности необходимо провести педагогический эксперимент, разработать диагностические задания и сопоставить результаты студентов до и после систематической работы с визуальным материалом.

Выполнение подобных заданий способствует развитию нескольких групп компетенций. Лингвистическая компетентность проявляется в расширении словарного запаса и построении связных высказываний. Этнолингвистическая компетентность развивается при исследовании взаимосвязи языковых значений с культурными представлениями. Межкультурная компетентность предполагает способность объяснять культурно специфические элементы, сопоставлять различные интерпретации и учитывать неоднородность индивидуального опыта.

Обсуждение

Как показывает анализ, художественное наследие Раушан Мамбековой – перспективный материал для интеграции визуального и вербального компонентов в филологическом образовании. Его значение определяется не только возможностью знакомства студентов с казахстанским искусством, но и созданием условий для самостоятельной интерпретации смыслов. При этом визуальный материал не должен использоваться исключительно как иллюстрация к готовому объяснению. Он может выступать самостоятельным источником вопросов и гипотез, побуждая обучающихся обращаться к языковым данным, культурологическим сведениям и научным источникам. Такой подход расширяет традиционные формы преподавания, поскольку соединяет наблюдение, анализ, речевую практику и исследовательскую деятельность.

Вместе с тем использование художественных произведений требует соблюдения методологической осторожности. Не всякое изображение, созданное казахстанским художником, автоматически представляет определённый этнический код. Культурное значение художественного элемента устанавливается с учётом конкретного произведения, его жанра, композиции и контекста создания. Поэтому преподавателю необходимо направлять студентов от первичного впечатления к проверяемой интерпретации.

Особого внимания заслуживает личный характер взаимодействия автора статьи с Раушан Мамбековой. Факт передачи картины «Зов предков» и наличие фотографии, сделанной в мастерской художницы, могут расширить документальную основу исследования. Эти материалы способны дополнить сведения о творческой биографии художницы и послужить отправной точкой для отдельного анализа конкретного произведения. Однако личное свидетельство и визуальные документы следует рассматривать раздельно: фотография может подтвердить факт встречи при наличии соответствующих обстоятельств, но сама по себе не устанавливает датировку картины, историю её создания или авторский замысел.

Ещё одним направлением дальнейшей работы является проверка того, как студенты воспринимают визуальные образы и какие языковые средства используют для их описания. Эмпирическое исследование позволит определить, способствует ли систематическое обращение к художественному материалу расширению тематического словаря, развитию аргументированной речи и формированию навыков межкультурной интерпретации. До получения таких данных корректно говорить о методическом потенциале предложенного подхода, а не о доказанной эффективности.

Таким образом, художественное творчество Раушан Мамбековой могут стать основой для разработки учебных материалов, объединяющих искусствоведческий, языковой и культурологический анализ. Их включение в образовательный процесс особенно актуально в условиях Казахстана, где сопоставление русского и казахского языков позволяет организовать диалог между различными способами культурного осмысления мира.

Заключение

Изучение творчества Раушан Мамбековой в контексте преподавания этнолингвистики и русского языка позволяет определить основные направления использования художественного наследия в образовательном процессе. Графика, живопись и книжная иллюстрация представляют собой материал, на основе которого можно организовать последовательный переход от наблюдения за изображением к языковому описанию, интерпретации и сопоставлению культурных значений.

Установлено, что особую методическую ценность имеют задания, направленные на выявление связей между визуальными элементами, лексическими единицами, метафорами, фразеологизмами и культурными концептами русского и казахского языков. Такая работа способствует расширению словарного запаса, развитию связной речи и формированию

способности аргументировать собственную позицию. Одновременно она создаёт условия для осмысления культурной обусловленности языковых значений и сопоставления различных способов представления действительности.

Анализ обложки учебного пособия «Язык и этнос» демонстрирует возможности использования книжного оформления в качестве объекта визуально-лингвистического исследования. Сочетание названия и изображения позволяет организовать обсуждение культурных ассоциаций, метафорических моделей и отношений между визуальным и вербальным компонентами. Вместе с тем конкретные интерпретации требуют проверки по оригиналу произведения и соответствующим источникам.

Практическая значимость работы заключается в разработке четырёхэтапной модели обучения: наблюдение, описание, интерпретация и языковое сопоставление.

Таким образом, творчество Раушан Мамбековой обладает значительным потенциалом для расширения методического инструментария филологического образования в Казахстане. Дальнейшая работа должна быть направлена на формирование корпуса документально подтверждённых визуальных материалов, разработку учебных заданий на их основе и проведение педагогического эксперимента, позволяющего оценить влияние систематической работы с произведениями искусства на развитие этнолингвистической и межкультурной компетентности студентов.

Литература

Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. — М.: Прогресс, 1989. — 616 с.

Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. — М.: Русский язык, 1990.

Маслова В.А. Лингвокультурология: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. — М.: Академия, 2001. — 208 с.

Шаймерденова Н.Ж., Авакова Р.А. Язык и этнос: учебное пособие. — Алматы: Қазақ университеті, 2004. — 248 с.

Шаймерденова Н.Ж. и др. Язык и этнос: учебное пособие. — 2-е изд., перераб. и доп. — Астана: ИД Сарыакра, 2008. — 249 с.

Творческое наследие художницы Раушан Мамбековой представили в Париже // 24KZ. — 17 марта 2025 г. — URL: https://24.kz/ru/news/in-the-world/699815-tvorcheskoe-nasledie-khudozhnitsy-raushan-mambekovoj-predstavili-v-parizhe (дата обращения: 11.10.2026).

References

Bart R. Izbrannye raboty: Semiotika. Poetika / per. s fr.; sost., obshch. red. i vstup. st. G.K. Kosikova. — M.: Progress, 1989. — 616 s. [In Russian].

Vereshchagin E.M., Kostomarov V.G. Yazyk i kul'tura: lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo. — M.: Russkij yazyk, 1990 [In Russian].

Maslova V.A. Lingvokul'turologiya: uchebnoe posobie dlya studentov vysshih uchebnyh zavedenij. — M.: Akademiya, 2001. — 208 s. [In Russian].

Shajmerdenova N.Zh., Avakova R.A. Yazyk i etnos: uchebnoe posobie. — Almaty: Қазақ universiteti, 2004. — 248 s. [In Russian].

Shajmerdenova N.Zh. i dr. Yazyk i etnos: uchebnoe posobie. — 2-e izd., pererab. i dop. — Astana: ID Saryakra, 2008. — 249 s. [In Russian].

Tvorcheskoe nasledie hudozhnicy Raushan Mambekovoj predstavili v Parizhe // 24KZ. — 17 marta 2025 g. — URL: https://24.kz/ru/news/in-the-world/699815-tvorcheskoe-nasledie-khudozhnitsy-raushan-mambekovoj-predstavili-v-parizhe (data obrashcheniya: 11.10.2026). [In Russian].

Н.Ж. Шаймерденова
E-mail: shaimerdenova.altair@gmail.com

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

РАУШАН МАМБЕКОВАНЫҢ КӨРКЕМ МҰРАСЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭТНОЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМЫТУ РЕСУРСЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мақалада қазақстандық суретші Раушан Бағданқызы Мамбекованың (1950–2012) көркем мұрасын орыс тілін оқытуда, этнолингвистика мен лингвомәдениеттану сабақтарында пайдалану мүмкіндіктері қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі тілдік білім беру үдерісіне тіл, мәдениет және ұлттық тәжірибенің көркемдік көрінісі арасындағы байланысты тануға мүмкіндік беретін визуалды материалдарды енгізу қажеттілігімен байланысты. Зерттеудің мақсаты — суретшінің шығармаларының студенттердің тілдік, этномәдени және интерпретациялық құзыреттерін дамытудағы дидактикалық әлеуетін анықтау. Әдіснамалық негізін пәнаралық тәсіл, семиотикалық және лингвомәдени талдау элементтері, салыстырмалы әдіс пен визуалды материалды педагогикалық тұрғыдан түсіндіру құрайды. «Тіл және этнос» оқу құралының мұқабасын және суретшінің графикалық, кескіндемелік туындыларын мәдени ассоциациялар мен тілдік рефлексияны қалыптастыру тұрғысынан талдау мүмкіндіктері қарастырылады. Визуалды материалмен жұмыс істеудің бақылау, сипаттау, интерпретациялау, тілдік бірліктерді салыстыру және дербес мәтін құрастыру кезеңдерінен тұратын әдістемелік үлгісі ұсынылады. Суретті тікелей бақылау, авторлық ой және зерттеушілік болжам арасындағы айырмашылыққа ерекше назар аударылады.

Тірек сөздер: Раушан Мамбекова, этнолингвистика, визуалды мәдениет, орыс тілі, қазақ мәдениеті, кітап иллюстрациясы, мәдени концепт, дүниенің тілдік бейнесі, мәдениетаралық құзыреттілік, семиотика.

Сілтеме жасау үшін: Шаймерденова Н.Ж. Раушан Мамбекованың көркем мұрасы студенттердің этнолингвистикалық және мәдениетаралық құзыреттіліктерін дамыту ресурсы ретінде // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 14-23.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.082

N.Zh. Shaimerdenova
E-mail: shaimerdenova.altair@gmail.com

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

THE ARTISTIC LEGACY OF RAUSHAN MAMBEKOVA AS A RESOURCE FOR DEVELOPING STUDENTS' ETHNOLINGUISTIC AND INTERCULTURAL COMPETENCE

Abstract. This article examines the educational potential of the artistic legacy of Kazakhstani artist Raushan Bagdanovna Mambekova (1950–2012) for teaching Russian, ethnolinguistics, and linguocultural studies. The relevance of the topic stems from the need to expand language-teaching practices through visual materials that reveal relationships between language, culture, and artistic representations of collective experience. The study aims to identify the didactic potential of Mambekova's works for developing students' linguistic, ethnocultural, and interpretative competencies. Its methodological framework combines an interdisciplinary approach, elements of semiotic and linguocultural analysis, comparative analysis, and pedagogical interpretation of visual materials. The article considers the possibilities of analysing the cover of the textbook Language

and Ethnos, alongside paintings, graphic works, and book illustrations, as resources for developing cultural associations and linguistic reflection. A four-stage teaching model is proposed, comprising observation, description, interpretation, and comparison of linguistic units, followed by the production of an independent oral or written response. Particular attention is paid to distinguishing direct visual observation from authorial intention and research hypotheses.

Keywords: Raushan Mambekova, ethnolinguistics, visual culture, Russian language, Kazakh culture, book illustration, cultural concept, linguistic worldview, intercultural competence, semiotics.

For citation: Shaimerdenova N.Zh. The artistic legacy of Raushan Mambekova as a resource for developing students' ethnolinguistic and intercultural competence // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 14-23.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.082

Сведения об авторе:

Шаймерденова Нурсулу Жамалбековна, доктор филологических наук, профессор Казахского национального университета имени аль-Фараби, проспект аль-Фараби, 71, Алматы, Республика Казахстан

ORCID: 0000-0002-2830-8336.

Автор туралы мәлімет:

Шаймерденова Нұрсұлу Жамалбекқызы, филология ғылымдарының докторы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры, әл-Фараби даңғылы, 71, Алматы, Қазақстан Республикасы

ORCID: 0000-0002-2830-8336.

Information about the author:

*Shaimerdenova Nursulu Zhamalbekovna***,** Doctor of Philology, Professor, Al-Farabi Kazakh National University, 71 Al-Farabi Avenue, Almaty, Republic of Kazakhstan

ORCID: 0000-0002-2830-8336.

Статья поступила в редакцию 8.09.2026 г.;
одобрена после рецензирования 12.09.2026 г.; принята к публикации 15.09.2026.
Мақала редакцияға 8.09.2026 ж. келіп түсті; 12.09.2026 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 15.09.2026 ж. баспаға қабылданды.
The article was submitted on 8.09.2026; approved after reviewing on 12.09.2026; accepted for publication on 15.09.2026.

Philological Sciences Journal, 2026, Vol. 15, N.3
https://philological.korkyt.edu.kz

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERARY STUDIES

МРНТИ 17.82.09
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.083

Я. Адамяк
E-mail: jakub.adamiak@amu.edu.pl

Университет имени Адама Мицкевича в Познани, Познань, Польша

ПОЭТИКА ОЛЖАСА СУЛЕЙМЕНОВА – ДЕТЕРРИТОРИАЛИЗАЦИЯ ЯЗЫКА И КОЧЕВАЯ ПАМЯТЬ

Аннотация

Данная статья посвящена анализу поэтики казахстанского поэта Олжаса Сулейменова сквозь призму концепций транскультурности, культурного пограничья и гибридной идентичности. Основное внимание в работе уделяется феномену выбора автором русского языка в качестве средства художественного выражения при одновременном сохранении связи с казахским мироощущением и историческим опытом.

Исследование, основанное на социологической категории «габитуса» Пьера Бурдье и концепции «детерриториализации языка» Жиля Делеза и Феликса Гваттари, показывает, как многонациональная среда Алматы и социокультурный опыт поэта трансформируют семантику русского стиха. В результате этого процесса русскоязычный текст выступает пространством для трансляции степной метафизики и кочевой памяти. Феномен сохранения внутренней идентичности при переходе на другой лингвистический код рассматривается в статье как ключевой элемент гибридного творчества писателя.

На примере анализа ранних стихотворений поэта («Аргамаки», «Ришад, сын степняка» и «Айналайын») демонстрируется использование специфической лексики, ритмики и метафорики, переносящих читателя в систему казахских культурных кодов. В ходе исследования раскрывается, как Сулейменов деконструирует традиционные географические и этнические границы, превращая принадлежность к Степи в универсальное состояние духа и призывая к планетарному единству человечества.

В заключении обосновывается статус Олжаса Сулейменова как транскультурного автора, чья поэзия представляет собой опыт гибридной литературы, которая создает платформу для межкультурного диалога, способствуя взаимопроникновению традиций в условиях культурного пограничья.

Ключевые слова:

Олжас Сулейменов, поэтика, Казахстан, детерриториализация языка, кочевая память, русскоязычная поэзия, транскультурность, гибридная идентичность, русофония.

Для цитирования:

Адамяк Я. Поэтика Олжаса Сулейменова – детерриториализация языка и кочевая память // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 24-33
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.083

Введение

Олжас Омарович Сулейменов – один из самых знаменитых казахстанских поэтов XX века. Его лирика проникнута духом казахской степной культуры и наполнена смыслами, вытекающими из многовековой истории казахского народа. При этом творческая жизнь писателя реализуется через русский язык, который стал главным инструментом его творчества и тем кодом, посредством которого он транслирует свои философские и эстетические воззрения. Таким образом, специфика пограничного статуса Олжаса Сулейменова представляет собой богатство разнообразного опыта и традиций, синкретизм, объединяющий обычаи и историю разных наций, уникальный опыт культурного взаимопроникновения.

Творчество Олжаса Сулейменова является благодатной почвой для раздумий на тему культурной гибридности, взаимосплетения традиций и богатства исторического опыта, что подчеркивается многими исследователями [Валикова, 2025]. При этом актуальность такого рода исследований обусловлена необходимостью осмысления феномена пограничных литератур и роли языка в сохранении национальной памяти.

Впрочем, транскультурный статус писателя уже становился предметом обсуждения и анализа в научных кругах. На данный аспект творчества поэта обращают внимание, в частности, казахстанские ученые Зифа Темиргазина и Гибадат Орынханова в своей статье «Транскультурная русскоязычная литература Казахстана: семиотика поэмы Олжаса Сулейменова "Хромой кулан"» [Темиргазина, Орынханова, 2025].

В свою очередь сама тема транскультурности как культурного явления также развивается в более широком плане в казахстанской науке, чему примером может служить статья Нурайым Женис и Жанар Киыновой «Транскультурный подход в рамках изучения национальной литературы» [Женис, Киынова, 2018].

Авторы вышеупомянутых статей задают важные методологические рамки, опираясь в том числе на труды Фернандо Ортиса – кубинского мыслителя и создателя самого понятия транскультурности [Женис, Киынова, 2018: 48–49]. Кроме того, они концептуализируют указанную теорию, анализируя семиотические отсылки к казахской истории, тюркским обычаям, а также мифологии и фольклору народов Центральной Азии [Темиргазина, Орынханова, 2025: 196–197]. Однако существующие работы во многом лишь намечают путь для дальнейшего углубленного анализа феномена транскультурности и гибридной идентичности, столь актуального в современном мире.

Насущной задачей остается дальнейшая концептуализация и осмысление этого феномена, а также выработка соответствующих методологических рамок, позволяющих провести комплексный анализ транскультурной литературы и состояния культурной гибридности. В связи с этим настоящая статья призвана внести вклад в развитие данного научного направления посредством применения к анализу творчества Олжаса Сулейменова нового понятийного аппарата, основанного на французской постструктуралистской мысли. Это позволит, с одной стороны, обратить особое внимание на принцип детерриториализации языка, используемый поэтом в его произведениях и проявляющийся как в лингвистической составляющей, так и в смысловом пласте его текстов. С другой стороны, благодаря введению социологического подхода в качестве вспомогательной методологической рамки, появится возможность наметить пути концептуализации того, как окружение автора влияет на специфику его творчества.

Материалы и методы исследования

Отталкиваясь от достижений французской социологической мысли и постструктурализма, в данном исследовании предлагается взглянуть на стихотворения О. Сулейменова сквозь призму теории Пьера Бурдье. Методологическая основа исследования опирается на понятие «габитуса». Согласно работам французского мыслителя,

габитус представляет собой систему устойчивых предрасположенностей, формирующих мировосприятие человека под влиянием внешних факторов: семьи, школы, круга общения и социального контекста. Это своего рода матрица, определяющая способ видения мира и осознание индивидом своего места в нем [Бурдье, 2001: 101–115].

Использование этой категории по отношению к творчеству О. Сулейменова принципиально важно, так как оно позволяет осмыслить всю сложность среды, окружавшей будущего поэта. Олжас Сулейменов родился в 1936 году в разгар сталинских репрессий. Его детство пришлось на суровые годы Великой Отечественной войны, а юность – на период хрущевской оттепели, сменившейся брежневским застоем. Габитус поэта формировался в условиях жесткой советской цензуры и ограничений свободы слова. Личный опыт столкновения с этими структурами наиболее ярко проявился в истории публикации его исследования «Аз и Я», встретившего яростное неприятие со стороны официальных инстанций. Именно этот сложный сплав личного и исторического опыта определил ту «пограничность», которая стала фундаментом его творчества.

Для анализа самой поэтики автора в исследовании применяется концепция «детерриториализации языка», разработанная французскими мыслителями Жилем Делезом и Феликсом Гваттари [Делез, Гваттари, 2015: 20–23].

Выбор Сулейменовым русского языка как основного средства творческой экспрессии сближает его с другим великим писателем – Францем Кафкой. Авторов объединяет не только масштаб вклада в мировую культуру, но и сам факт выбора языка иной нации для своего художественного выражения. Подобно Кафке, чей литературный путь был неразрывно связан с немецким языком, Сулейменов сделал русский язык инструментом своего творчества. Однако оба писателя не перешли полностью в поле другой культуры или другого мировосприятия. Напротив, совершив переход на уровне лингвистического кода, они сохранили основополагающую связь со своими культурными истоками: еврейско-чешским контекстом Праги в случае Кафки и казахским степным мироощущением в случае Сулейменова.

Этот феномен позволяет говорить о сохранении внутренней идентичности при использовании внешней, «заимствованной» языковой формы. В случае Кафки это явление было детально описано Делезом и Гваттари в их знаменитой работе «Кафка: за малую литературу» [Делез, Гваттари, 2015]. Что касается Олжаса Сулейменова, то подробное исследование аспектов детерриториализации русского языка в его творчестве сквозь призму данной методологии представляет собой актуальную исследовательскую проблему, которой и посвящена настоящая статья.

Результаты и обсуждение

В качестве материала для анализа приемов детерриториализации языка были выбраны три ранних стихотворения Олжаса Сулейменова: «Аргамаки» (1959), «Ришад, сын степняка» (1961) и «Айналайын» (1967). Во всех указанных текстах ярко проявляются механизмы перекодировки русского языка и его переноса в степное, кочевое пространство.

Анализ хронологически первого стихотворения «Аргамаки» целесообразно начать с его заглавия. Слово «аргамак», обозначающее верховую лошадь восточной породы, представляет собой заимствование, вошедшее в русский язык из тюркских языков, на что указывают словари иностранных слов, отмечающие его тюркское происхождение.

Согласно данным Национального корпуса русского языка, лексема «аргамак» в современном варианте написания впервые была упомянута в русскоязычном тексте в 1738 году [Национальный корпус русского языка], а вариант «аргамакъ» с твердым знаком на конце впервые зафиксирован в 1490 году [Национальный корпус русского языка]. При этом данное слово в любом из вариантов написания остается редким в русском языке. Форма «аргамакъ» встречалась чаще: частота ее использования составляет 9,31 ipm (примерно 9 упоминаний на каждый миллион слов текста), что соответствует определению «частотность

довольно низкая, слово редкое». В то же время частота употребления варианта без твердого знака составляет всего 0,61 ipm, что классифицируется как «частотность низкая, слово очень редкое».

Характерно, что пики использования данной лексемы приходятся на ключевые моменты переплетения истории русского и тюркских народов. Вариант с твердым знаком чаще всего использовался в источниках с 1552 по 1561 год (период завоеваний Ивана Грозного и присоединения Казанского и Астраханского ханств), а написание «аргамак» без твердого знака пользовалось наибольшей популярностью с 1814 по 1871 год (период присоединения Центральной Азии к Российской империи). После этого слово стремительно утрачивает популярность и начинает заменяться более привычными синонимами (скакун, конь, лошадь). Таким образом, сам факт выбора этого слова Сулейменовым в 1959 году может свидетельствовать о сознательном обращении к тюркской стихии.

Весь смысловой пласт данного произведения пронизан кочевническими мотивами. Уже в первой строке автор отсылает к традициям Великой Степи, упоминая топоним половецкого края, что переносит читателя к истории контактов Руси с кочевыми народами и к памятнику древнерусской литературы «Слово о полку Игореве» (новаторское переосмысление которого позже легло в основу книги поэта «Аз и Я»).

Лексический строй текста подчинен кочевой теме, связанной с лошадьми, стремительным перемещением и ритмом скачки, что создает физическое ощущение необъятности степного пространства. Детерриториализация языка здесь реализуется и на синтаксическом уровне: выбор коротких строк (большинство из которых насчитывают 6 или 7 слогов, и лишь одна – 8) создает ритмический рисунок, имитирующий цокот копыт и передающий эмоциональную насыщенность безудержной скачки:

Эй, половецкий край,
ты табунами славен,
вон вороные бродят
в ливнях сухой травы.
Дай молодого коня,
жилы во мне играют,
я проскачу до края,
город и степь накреня

[Сулейменов, 2024: 25].

В стихотворении «Ришад, сын степняка» (1961) уже само заглавие вводит степь как определяющее пространство событий, где мощно звучит тема рода и преемственности поколений. Текст открывается сценой передачи отцом сыну тюбетейки – предмета, однозначно ассоциирующегося у русскоязычного читателя с Центральной Азией. Происхождение героя по отцовской линии (он «сын француженки и адаевца») выступает детерминантой всего произведения.

Кочевнические культурные коды укореняются в сознании Ришада, формируя его гибридную идентичность. Несмотря на то, что он, предположительно, является ребенком-мигрантом, рожденным в смешанной семье и «очень похожим на испанца», через фигуру отца-адаевца он на генетическом уровне неразрывно связан со степью. Называя отца героя «адаевцем», Сулейменов глубоко погружает читателя в систему казахских родовых связей, вынуждая русскоязычного читателя расшифровывать этот культурный код.

В стихотворении вводится и другой топос – небрасская прерия, играющая роль манящего экзотического пространства. Однако Ришад не поддается соблазну: поставленный перед выбором, он сбрасывает сомбреро и устремляется к родным степям. Этот символический жест свидетельствует о том, что кочевая память и принадлежность к Степи – это категории не биологические или географические, а глубоко метафизические. Сулейменов деконструирует традиционные представления об идентичности: в его художественном мире

любой человек, способный отозваться на подсознательный зов Степи, становится подлинным коренным степняком. Тем самым «степное мироощущение» детерриториализируется, окончательно переставая быть привязанным к конкретному этносу или локации, и превращается в универсальное состояние духа, обусловленное лишь желанием «откликнуться» на призыв Степи.

В стихотворении «Айналайын» (1967) ярким примером детерриториализации русского языка выступает использование непереводимого слова в самом заглавии, что подчеркивается и самим автором в кратком пояснении, предваряющем текст:

«Обращение к дорогому человеку – айналайын.
"Кружусь вокруг тебя" – подстрочный перевод.
"Принимаю твои болезни" и "Любовь моя" – смысловые переводы».
[Сулейменов, 2024: 17]

Сулейменов не пытается искусственно адаптировать казахское мироощущение под привычные стандарты русской поэзии – напротив, он подчиняет русский стих семантическому полю тюркского слова. Русский язык в этом пространстве начинает буквально «кружиться» вокруг чужого для него смыслового центра, вынужденно впитывая в себя коды древней казахской культуры.

Стихотворение открывается строками:

Кочую по чёрно-белому свету.
Мне дом двухэтажный построить
советуют,
а я, как удастся какая оказия,
мотаюсь по Африкам, Франциям, Азиям.
[Сулейменов, 2024: 17]

В этом фрагменте наглядно проявляется кочевничий мотив, перенесенный в современные реалии. Лирический герой предстает как подлинный номад, органически неспособный вести оседлый образ жизни. Его глубинная потребность – непрерывное движение, поэтому традиционное степное кочевье трансформируется в глобальное перемещение, стирающее любые географические границы.

Стирание границ проявляется далее на семиотическом уровне в отсылке к тенгрианскому мотиву захоронения, характерному для многих тюркских наций. Олжас Сулейменов пишет:

А нас хоронили – ногами на запад,
лежат миллиарды – ногами на запад
под жёлтым покровом монгольской степи –
тумены ногаев, булгаров, казахов, –
не зная, что
Азия западней
Запада,
Запад –
восточней Китайского моря,
А нас хоронили ногами на Запад!…
[Сулейменов, 2024: 17]

Таким образом, поэт знакомит читателя со старинными доисламскими традициями тюркских народов, согласно которым умершего нужно было хоронить головой на восток [Кляшторный, Савинов, 2005].

Однако стоит обратить внимание на еще один прием, используемый автором в данном стихотворении: строками «Азия западней Запада» и «Запад – восточней Китайского моря» Олжас Сулейменов полностью деконструирует привычное понимание пространства: все географические границы стираются, а люди объединяются. На интертекстуальном уровне здесь отчетливо слышны отголоски поэмы «Земля, поклонись человеку!» (1961), где поэт провозглашал: «Нет Востока. И Запада нет!», подчеркивая планетарное единство людей.

В стихотворении «Айналайын» этот вопрос единения буквально «кружится» вокруг темы заботы об общем доме человечества – Земле. Перед людьми, кочующими по безграничной степи, стоит неизбывная задача – любить эту землю и принимать на себя ее болезни. В этом мотиве отчетливо видится важнейшая ось всего творчества Олжаса Сулейменова – глобальная забота о планете и экологии, которая спустя два десятилетия вылилась в создание антиядерного движения «Невада – Семипалатинск».

Таким образом, транскультурность Олжаса Сулейменова позволяет соединить самые разные пространства и традиции, объединяя их вокруг глобальной темы сохранения Земли. Однако эта транскультурность отнюдь не оторвана от корней. Идея кочевой природы всех людей становится доминирующим лейтмотивом, который буквально втягивает все человечество в метафорическое пространство общей планетарной Степи, прорастающее из глубинного культурного опыта тюркских народов.

Выводы

Подводя итоги исследования, целесообразно еще раз вернуться к категории габитуса Пьера Бурдье, обозначенной в самом начале. Как представляется, весь спектр рассмотренных поэтических приемов и сам акт детерриториализации русского языка Олжасом Сулейменовым являются закономерным ответом на его транскультурную идентичность и уникальное пребывание на перекрестке разных культурных традиций.

В габитусе, сформировавшем Олжаса Сулейменова как личность и поэта, заложено множество факторов, нашедших прямое отражение в его текстах. Сулейменов вырос в Алматы – многонациональном советском городе. Его первым языком был русский, но при этом все его творчество оказалось глубоко пронизано казахской культурой, кочевыми мотивами и степной метафизикой. Его габитус сформирован, с одной стороны, советской культурой, базу которой (в силу исторических событий) составляла преимущественно русская классическая культура, несмотря на многонациональный характер самого советского государства. С другой стороны, его постоянно сопровождала и окружала казахская культура, проникавшая в советское пространство города. Таким образом, закономерно, что в творчестве поэта элементы разных традиций переплетались и дополняли друг друга, создавая богатое синкретическое пространство уникальной культуры, рожденной в условиях пограничья разных культурных традиций. Поэтому, концептуализируя окружающий мир, поэт использовал как русские элементы (в частности, упоминаемое в данной статье «Слово о полку Игореве»), так и казахские степные мотивы, конгломерат которых точнейшим образом отражал многогранность габитуса Алматы.

Именно этот сложный социокультурный опыт в сочетании с решением связать свою творческую жизнь с русским словом привел к тому, что автор детерриториализирует используемый им язык, создавая совершенно уникальное пространство диалога, в котором люди «кочуют навстречу себе», при этом «узнаваясь в другом».

В рамках одной статьи сложно проанализировать весь спектр культурных обстоятельств, влияющих на поэта и формирующих уникальный габитус советского и постсоветского Алматы, однако введение этой категории в текущее исследование было очень необходимо: оно позволяет обозначить рамки возникновения транскультурности и выявить истоки, из которых прорастает пограничный культурный статус поэта.

Как представляется, детальный анализ габитуса и специфики городской среды Алматы, непосредственно влияющей на творчество Олжаса Сулейменова (а также других

алматинских писателей, многие из которых, так же, как и он создают свои произведения на русском языке), является весьма перспективной исследовательской задачей. Решение этой задачи с опорой на строгую методологию – в частности, на понятийный аппарат Бурдье, намеченный в данной статье, – в будущем послужит более глубокому и комплексному пониманию особенностей казахстанской культуры.

Переходя к выводам проведенного исследования, стоит подчеркнуть, что детерриториализация языка в лирике Олжаса Сулейменова не сводится к единому шаблону, а проявляется в различных ипостасях.

Во-первых, она может реализовываться на уровне формы: так, в стихотворении «Аргамаки» поэт использует короткие слова и строки, прибегая к приему звукоподражения цокоту копыт.

Во-вторых, этот прием работает на чисто семантическом уровне. Например, в стихотворении «Ришад, сын степняка» автор вводит целый пласт выражений, непонятных русскоязычному читателю и требующих от него погружения в специфику казахской культуры.

Наконец, в произведении «Айналайын» происходит синтез этих подходов, и детерриториализация становится смыслообразующей базой текста. Поэт побуждает читателя вникнуть в непроницаемое для русского языка слово «айналайын», обратиться к истории, мифологии тюркских народов и обрядам тенгрианства. Посредством этого автор выводит читателя к универсальным темам – сохранению Земли и сплоченности человечества перед лицом глобальных угроз.

Парадоксальным образом это чувство сплоченности лишь усиливается благодаря глубоко национальной, казахской семантике текста. Выстраивая стихотворение на таком контрасте, О. Сулейменов демонстрирует, что подлинное единство людей кроется именно в их культурном многообразии. Стирание границ в его художественном мире означает не глобалистскую унификацию, уничтожающую идентичность, а преодоление барьеров ради лучшего взаимопонимания и решения общих проблем, с которыми человечество способно справиться только сообща.

Подытоживая весь анализ, проведенный в рамках данной статьи, необходимо сказать, что творчество Олжаса Сулейменова со всей его многогранностью представляет собой невероятно благодатную почву для дальнейших исследований культурного пограничья. Изучение взаимопроникновения славянских и тюркских культур служит не только академическим целям – оно необходимо ради лучшего понимания друг друга и возведения мостов, объединяющих людей разных традиций. Эта статья лишь намечает пути для углубленного изучения творчества О. Сулейменова с точки зрения предложенной методологии. Этот вопрос, как представляется, является важным для лучшего понимания как творчества самого О. Сулейменова, так и более широкого явления – литературы, создаваемой на русском языке писателями нерусской национальности и/или проживающими постоянно за пределами России.

Литература

Бурдье П. Практический смысл. Пер. с фр.: А.Т. Бикбов, К.Д. Вознесенская, С.Н. Зенкин, Н.А. Шматко. – Санкт-Петербург: Алетейя; Москва: Институт экспериментальной социологии, 2001.

Валикова О.А. «Век прозренья»: молодая поэзия Олжаса Сулейменова // Полилингвиальность и транскультурные практики. – 2025. – № 4. Т. 22. – С. 860–868.

Делез Ж., Гваттари Ф. Кафка: за малую литературу. Пер. с фр. Я.И. Свирский – Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2015.

Женис Н., Киынова Ж.К. Транскультурный подход в рамках изучения национальной литературы // Вестник КазНУ. Серия филологическая. – 2018. – № 2 (170). – С. 47–51.

Кляшторный С.Г., Савинов Д.Г. Степные империи древней Евразии. – Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2005.

Национальный корпус русского языка. [Электронный ресурс]. URL: https://ruscorpora.ru/word/mid_rus?req=%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%8A&pos=S, https://ruscorpora.ru/word/main?req=%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA&gr=S (дата обращения: 20.06.2026).

Сулейменов О. Век прозренья (Молодые стихи). – Алматы: Типография «Service Press», 2024.

Темиргазина З., Орынханова Г. Транскультурная русскоязычная литература Казахстана: семиотика поэмы Олжаса Сулейменова «Хромой кулан» // Przegląd Rusycystyczny. – 2025. – № 4 (192). – С. 195–211.

References

Burd'e P. Prakticheskij smysl. [Practical Reason]. Per. s fr.: A.T. Bikbov, K.D. Voznesenskaya, S.N. Zenkin, N.A. Shmatko. – Sankt-Peterburg: Aletejya; Moskva: Institut eksperimental'noj sociologii, 2001. [in Russian]

Delez Zh., Gvattari F. Kafka: za maluyu literaturu. [Kafka: Toward a Minor Literature]. Per. s fr. Ya.I. Svirskij – Moskva: Institut obshchegumanitarnyh issledovanij, 2015. [in Russian]

Klyashtornyj S.G., Savinov D.G. Stepnye imperii drevnej Evrazii. [Steppe Empires of Ancient Eurasia]. – Sankt-Peterburg: Filologicheskij fakul'tet SPbGU, 2005. [in Russian]

Nacional'nyj korpus russkogo yazyka. [Russian National Corpus] [Elektronnyj resurs]. URL: https://ruscorpora.ru/word/mid_rus?req=%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D1%8A&pos=S, https://ruscorpora.ru/word/main?req=%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BA&gr=S. [in Russian]

Sulejmenov O. "Vek prozren'ya" (Molodye stihi). ["The Age of Insight" (Young Poems)]. – Almaty: Tipografiya "Service Press", 2024. [in Russian]

Temirgazina Z., Orynkhanova G. Transkul'turnaya russkoyazychnaya literatura Kazahstana: semiotika poemy Olzhasa Sulejmenova "Hromoj kulan". [Transcultural Russian-language literature of Kazakhstan: semiotics of Olzhas Suleimenov's poem "The Lame Kulan"]. "Przegląd Rusycystyczny", 2025, No 4 (192), pp. 195–211. [in Russian]

Valikova O.A. "Vek prozren'ya": molodaya poeziya Olzhasa Sulejmenova. ["The Age of Insight": Young Poetry by Olzhas Suleimenov]. "Polilingvial'nost' i transkul'turnye praktiki", 2025, No 4 (22), pp. 860–868. [in Russian]

Zhenis N., Kiynova Zh.K. Transkul'turnyj podhod v ramkah izucheniya nacional'noj literatury. [Transcultural approach in the study of national literature]. "Vestnik KazNU. Seriya filologicheskaya", 2018, No 2 (170), pp. 47–51. [in Russian]

Я. Адамяк
E-mail: jakub.adamiak@amu.edu.pl

Адам Мицкевич атындағы Университет, Познань, Польша

ОЛЖАС СҮЛЕЙМЕНОВ ПОЭТИКАСЫ – ТІЛДІҢ ДЕТЕРРИТОРИАЛИЗАЦИЯЛАНУЫ ЖӘНЕ КӨШПЕНДІЛІК ЖАДЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада қазақстандық ақын Олжас Сүлейменовтің поэтикасы трансмәдениеттілік, мәдени шекаралық кеңістіктер және бұндық (гибридті) бірегейлік сияқты ұғымдар тұрғысынан талданады. Зерттеу негізінен автордың көркемдік өрнек құралы

ретінде орыс тілін таңдауына, сонымен бірге қазаққа тән дүниетаным мен тарихи тәжірибемен байланысын сақтап қалуына назар аударады.

Пьер Бурдьенің «габитус» әлеуметтанулық санатына және Жиль Делез бен Феликс Гваттари әзірлеген «тілді аумақтан ажырату» (deterritorialization) тұжырымдамасына сүйене отырып, бұл зерттеу Алматының көпэтносты ортасы мен ақынның жеке әлеуметтік-мәдени тәжірибесі орыс тіліндегі өлеңдердің семантикасын қалай өзгертетінін көрсетеді. Нәтижесінде, орыс тіліндегі мәтін дала метафизикасы мен көшпенді өмір жадысын жеткізетін кеңістікке айналады. Мақалада басқа тілдік кодқа көшкен кезде ішкі бірегейлікті сақтап қалу феномені жазушының гибридті шығармашылық тәжірибесінің негізгі элементі ретінде қарастырылады.

Ақынның «Арғамақтар», «Дала тұрғынының ұлы Ришад» және «Айналайын» атты ерте кезеңдегі өлеңдерін талдау оның оқырманды қазақ мәдени кодтары жүйесіне жетелейтін ерекше лексиканы, ырғақ пен бейнелерді қолданғанын көрсетеді. Зерттеу О. Сүлейменовтің дәстүрлі географиялық және этникалық шекараларды қалай ыдыратып, Далаға қатыстылықты әмбебап рухани күйге айналдырғанын, сондай-ақ адамзаттың ғаламдық бірлігіне үндегенін ашып көрсетеді.

Қорытынды бөлімде Олжас Сүлейменовтің трансмәдени автор ретіндегі мәртебесі негізделеді; оның поэзиясы мәдениетаралық диалогқа алаң ұсынатын және мәдени шекаралық кеңістікте дәстүрлердің өзара кірігуіне ықпал ететін гибридті әдебиеттің үлгісі болады.

Тірек сөздер: Олжас Сүлейменов, поэтика, Қазақстан, тілдің аумақтық шектеуден арылуы (детерриториализация), көшпенділік жады, орыс тіліндегі поэзия, трансмәдениеттілік, гибридті бірегейлік, орыс тілді кеңістік.

Сілтеме жасау үшін: Адамяк Я. Олжас Сүлейменов поэтикасы – тілдің детерриториализациялануы және көшпенділік жады // // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 24-33.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.083

J. Adamiak
E-mail: jakub.adamiak@amu.edu.pl

Adam Mickiewicz University in Poznań, Poland

POETICS OF OLZHAS SULEIMENOV – DETERRITORIALIZATION OF LANGUAGE AND NOMADIC MEMORY

Abstract: This article is devoted to the analysis of the poetics of the Kazakhstani poet Olzhas Suleimenov through the prism of the concepts of transculturality, cultural borderland, and hybrid identity. The primary focus of the work is on the phenomenon of the author's choice of the Russian language as a medium of artistic expression, while simultaneously maintaining a connection with the Kazakh worldview and historical experience.

Drawing on Pierre Bourdieu’s sociological category of "habitus" and Gilles Deleuze and Félix Guattari’s concept of the "deterritorialization of language," the study demonstrates how the multinational environment of Almaty and the poet's sociocultural experience transform the semantics of Russian verse. As a result of this process, the Russian-language text serves as a space for conveying steppe metaphysics and nomadic memory. The phenomenon of preserving an inner identity while transitioning to a different linguistic code is examined in the article as a key element of the writer's hybrid creative work.

Through the analysis of the poet’s early poems ("Argamaks," "Rishad, Son of a Steppe Dweller," and "Ainalaiyn"), the paper demonstrates the use of specific vocabulary, rhythmics, and metaphorics that transport the reader into the system of Kazakh cultural codes. Over the course of the study, the author reveals how Suleimenov deconstructs traditional geographical and ethnic

boundaries, transforming belonging to the Steppe into a universal state of spirit and calling for the planetary unity of humanity.

Ultimately, the article substantiates Olzhas Suleimenov's status as a transcultural author whose poetry represents an experience of hybrid literature that creates a platform for intercultural dialogue, fostering the interpenetration of traditions within the context of a cultural borderland.

Keywords: Olzhas Suleimenov, poetics, Kazakhstan, deterritorialization of language, nomadic memory, Russian-language poetry, transculturality, hybrid identity, Russophony.

For citation: Adamiak J. Poetics of Olzhas Suleimenov – deterritorialization of language and nomadic memory // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – Pp. 24-33.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.083

Сведения об авторе:

Якуб Адамяк, докторант, Университет им. Адама Мицкевича в Познани, факультет неофилологии, Институт восточнославянских филологий, al. Niepodległości 4, 61-874 Познань, Польша.

ORCID 0009-0001-6442-9901

Автор туралы мәлімет:

Якуб Адамиак, PhD дәрежесіне кандидат, Познань қаласындағы Адам Мицкевич университеті, қазіргі тілдер факультеті, Шығыс славян филологиясы институты, т.б. Niepodległości 4, 61-874 Познань, Польша.

ORCID 0009-0001-6442-9901

Information about the author:

Jakub Adamiak, PhD candidate, Adam Mickiewicz University, Faculty of Modern Languages and Literatures, Institute of East Slavic Philology, al. Niepodległości 4, 61-874 Poznań, Poland.

ORCID 0009-0001-6442-9901

Статья поступила в редакцию 15.08.2026 г.;
одобрена после рецензирования 21.08.2026 г.; принята к публикации 24.08.2026.
Мақала редакцияға 15.08.2026 ж. келіп түсті;
21.08.2026 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 24.08.2026 ж. баспаға қабылданды.
The article was submitted on 15.08.2026;
approved after reviewing on 21.08.2026; accepted for publication on 24.08.2026

Philological Sciences Journal, 2026, Vol. 15, N.3
https://philological.korkyt.edu.kz

ҒТАМР 17.82.30
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.084

С.Ә. Жүзеев[a]
E-mail: serik_juzeev@mail.ru

А.Е. Айтбаева[a]
E-mail: aiman_aitbaeva@mail.ru

Г.С. Асқарова[b]
E-mail: gauhar_8@mail.ru

[a]*Қорқыт ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда, Қазақстан*
[b]*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан*

ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫНДАҒЫ НАРРАТИВ ҚҰРЫЛЫМДАРДЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ ҚАБЫЛДАУЫНА ӘСЕРІН ЭМПИРИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың жоғары оқу орны білім алушыларының әдеби қабылдауына әсері эмпирикалық тұрғыда талданады. Жазушы Сәкен Сыбанбайдың «Ғаламтордағы махаббат» және «Сен қандай тәтті едің, өмір!» атты шығармалары негізінде әзірленген сауалнама Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің «Қазақ тілі мен әдебиеті және журналистика» білім беру бағдарламасының 108 студентіне жүргізілді.

Зерттеу барысында көркем мәтін құрылымын түсіну, кейіпкермен эмоциялық байланыс орнату, оқуға қызығушылық пен оқу мотивациясы сияқты негізгі факторлар қамтылды. Жинақталған мәліметтер JASP статистикалық бағдарламасы арқылы талданып, факторлық талдау нәтижесінде барлық 25 сұрақ бір фактор ретінде жүктеліп, өлшемнің біртұтастығын растады. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO = 0.905) және Bartlett's Test ($\chi^2(300) = 3957.046$, $p < .001$) нәтижелері сауалнама құралының жарамдылығын растады. Скри-плот пен параллельді талдау бір факторлы құрылымның басымдығын анықтады. Алынған зерттеу нәтижелері нарратологиялық әдістерді әдеби білім беру үдерісіне енгізудің маңызын айқындап, студенттердің когнитивтік және эмоциялық қабылдауын арттыруға септігін тигізетінін көрсетті.

Тірек сөздер:

Қазақ прозасы, нарратив құрылым, студент қабылдауы, факторлық талдау, эмоциялық қабылдау, оқуға қызығушылық, әдеби білім.

Сілтеме жасау үшін:

Жүзеев С.Ә., Айтбаева А.Е., Асқарова Г.С. Қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың студенттердің қабылдауына әсерін эмпирикалық талдау // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 34-45.
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.084

Кіріспе

Қазіргі әдебиеттану ғылымында нарратология бағытындағы зерттеулер көркем мәтінді құрылымдық және семиотикалық тұрғыда талдаудың маңызды әдісі ретінде кең қолданылып келеді. Әдеби шығармалардағы баяндау формалары мен құрылымдық элементтердің оқырман қабылдауына әсерін зерттеу проза жанрында ерекше қажеттілікке ие болып отыр [Genette, 1980].

Нарратология термині баяндау формаларын әдістемелік тұрғыдан талдауды қарастырады. Бұл ұғым зерттеуші П. Рикердің авторлық дәстүрінен бастау алып, баяндау дискурсын «narration» ретінде сипаттайды [Ricoeur, 1997]. Нарратив тек іс-әрекетті баяндау құралы ғана емес, сонымен қатар оқырманға әсер етудің тиімді құралы ретінде қызмет атқарады [Bal, 1997: 12].

Орыс формалистері В. Проп, В. Шкловский, Б. Эйхенбаум және Б. Томашевский сюжеттік (plot) және фабулалық (story) құрылымдарды бөліп қарастыру арқылы көркем мәтіннің логикасын жүйеледі [Tomashevsky, 2017: 23]. Сондай-ақ, Штанцель мен Фюгер және Н. Фридман баяндау тәсілдерінің типологиясын дамытты [Schmid, 2010].

П. Лабов нарратив құрылымын алты компонентке бөледі: кіріспе, оқиға орны мен уақыты, кейіпкерлер мен әрекеттер, себеп-салдар байланысы, баяндаушы көзқарасы және баяндау басында бастапқы жағдайға қайта оралу [Labov, 1972]. Бұл модель бүгінгі таңдағы нарратив зерттеулердің эмпирикалық базасын құрайды.

Сонымен бірге, дискурс ұғымы З. Харристің еңбектерінен бастау алып, XX ғасырда прагматикалық-коммуникативтік құбылыс ретінде әдеби және тілдік зерттеулерде кең таралды [Harris, 2014]. Дискурс мәтіндік құрылым мен әлеуметтік контекст арасындағы өзара әрекетті айқындайды.

Осы теориялық негіздерге сүйене отырып, зерттеу мақаласы қазіргі қазақ прозасындағы нарратив конструкциялардың студенттердің қабылдауына әсерін анықтау мақсатын көздейді. Жазушы Сәкен Сыбанбайдың қысқа прозалық шығармалары негізінде жүргізілетін эмпирикалық талдау білім алушылардың әдебиетке деген эмоциялық және когнитивтік реакцияларын нақты көрсетеді.

Баяндау немесе нарратив тұжырымдамасы – қазіргі ғылымдағы пәнаралық зерттеу объектісі ретінде кең ауқымда қарастырылуда. Әсіресе әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдарда, сондай-ақ ұйымдастырушылық, білім беру және лингвистика салаларында нарратив теориясы адамның өмірлік тәжірибесін түсіну мен мағына құрудың когнитивтік негізі ретінде айрықша маңызға ие [Davis, 2023: 7]. Бұл тұжырымдаманың әмбебаптығы – шынайы немесе ойдан шығарылған тәжірибелерді реттеп, оларды қабылдаушыға әсер етудің семиотикалық әрі психологиялық механизмдерін қамтуымен түсіндіріледі. Нарратив тек оқиғаны баяндау тәсілі ғана емес, сонымен қатар тыңдарман мен оқырманның эмоциялық-когнитивтік реакциясын қалыптастыру құралы болады [Radbil, 2017].

Зерттеулер нарратив құрылымдардың білім беру саласында, тіл үйретуде және тұлғаның өзін-өзі тану үдерісінде маңызды рөл атқаратынын дәлелдеген. Мысалы, білім алушылардың когнитивтік қабылдау ерекшеліктерін зерттеу барысында әңгімелеу формаларының тиімділігі айқындалып, ол коммуникативтік дағдылар мен сыни ойлауды дамытуға оң ықпал ететіні дәлелденген [Lee, 2023].

Қазақ әдебиетін зерттеуде де нарратология тәсілдері біртіндеп кең қолданыла бастады. Нарратив теориясын қолдану көркем шығармалардың құрылымдық және мәдени-контекстуалдық ерекшеліктерін ашуға мүмкіндік тудырады. Бұл тәсіл ұлттық әдебиеттің жанрлық, тарихи және тілдік дамуын түсінуде теориялық негіз болады. Қазақ прозасындағы баяндау құрылымдары – тарихи-фольклорлық дәстүр мен заманауи авторлық стильдің байланысында қалыптасқан күрделі көркемдік жүйе ретінде қарастырылады [Altybayeva, 2012: 9].

Мысалы, тарихи романдарда қазақ халқының қалыптасу кезеңдері мен отарлық кезең шындықтары көркем баяндау арқылы беріледі. Мұндай мәтіндер ұжымдық жадыны

жаңғырту құралы ретінде де ерекше бағаланады. Ал ондағы нарративтік құрылымдар тарихи фактілер мен көркем қиял арасындағы шекараны ұтымды ұйымдастырып, оқырман санасына ықпал етеді [Лейменова, 2023].

Қазіргі қазақ прозасында мета-баяндау элементтері белсенді пайдаланылуда. Бұл тәсіл оқырманды шығарма мәтініне сын көзімен қарап, авторлық көзқарасты қайта бағамдауға талпындырады. Мета-баяндау – қазіргі әдеби үдерістегі постмодерндік бағыттармен үндес келетін маңызды нарративтік техника [Sametova, Naimanbayev, 2024].

Сондай-ақ, классикалық қазақ романдарында – М. Дулатов, С. Сейфуллин, Б. Майлин сынды қаламгерлер шығармаларында – реалистік баяндау формасы, ағартушылық идеялар және ұлттық мінез көрінісі әдеби жанр ретінде романды қалыптастыруда шешуші рөл атқарды. Бұл кезең әдебиеттану тарихында қазақ прозасының іргетасын қалаған маңызды алтын уақыт ретінде сипатталады [Bysengaly, 2022].

Лингвомәдени нарративтерді зерттеу арқылы қазіргі білім алушылардың жазба мәтіндерінен олардың мәдени көзқарастары, құндылық бағдары мен тілдік дүниетанымы айқындалады. Нарратив бұл тұста когнитивтік модель ретінде қолданылып, жастардың болмысын зерттеу құралына айналады [Жаркынбекова, Анищенко, Логинова, 2024]. Одан бөлек, шетелдегі қазақ диаспорасының медиа-нарративтерінде ұлттық бірегейлікті сақтау және мәдени мұраны жеткізу мәселелері ерекше көрініс табады. Бұл – этникалық біртектілікті ұрпақтар арасында жалғастырудың пәрменді әдісі ретінде қарастырылуда [Gizdatov, 2024].

Нарратология қазақ әдебиетін зерттеудің заманауи әрі теориялық негізделген бағыты ретінде танылуда. Бұл әдіс арқылы әдебиеттегі дәстүр мен инновация, фольклор мен заманауи стиль, ұлттық және ғаламдық дискурс элементтері қатар талданып, қазақ прозасындағы баяндау тәсілдері мен құрылымдарының эволюциясы анық көрінеді. Сонымен бірге, Батыс пен орыс әдеби дәстүрлерінің ықпалы, «дала романтизмі» және ұлттық идеялардың тоғысуы қазақ прозасының бірегейлігін қалыптастырып отырғанын көрсетеді [Жаксыбергенова, 2023].

Әдістеме және зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысы қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың білім алушылардың әдеби қабылдауына әсерін эмпирикалық тұрғыда анықтауға бағытталды. Зерттеу барысында Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығында оқитын 2–3 курс студенттерінен құралған 108 респонденттен сауалнама алынды. Бұл студенттер қазақ әдебиетін жүйелі түрде оқитын және көркем мәтінге сыни тұрғыда баға бере алатын деңгейде деп саналады.

Сауалнама жазушы Сәкен Сыбанбайдың «Ғаламтордағы махаббат» және «Сен қандай тәтті едің, өмір!» атты прозалық шығармалары негізінде құрастырылды. Құрастырылған сауалнама 25 тұжырымнан тұрады және бес балдық Ликерт шкаласы қолданылды (1 – мүлде келіспеймін, 5 – толықтай келісемін). Берілген сауалнамада студенттердің көркем мәтінді қабылдауы мен түсінуін сипаттайтын бес негізгі фактор қамтылды: нарратив құрылымның түсініктілігі**,** кейіпкерлерді қабылдау**,** оқуға қызығушылық**,** эмоциялық әсер және әдеби рефлексия**.**

Талқылау

Зертеу барысында алынған эмпирикалық нәтижелер қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың білім алушылардың әдеби мәтінді қабылдауына кешенді түрде ерекше әсер ететінін көрсетті. Жүргізілген факторлық талдау барысында сауалнамадағы барлық 25 көрсеткіштің бір ғана факторға жүктелуі білім алушылардың нарратив құрылымды қабылдауы когнитивтік, эмоциялық және мотивациялық компоненттердің өзара бірлікте әрекет ететін интегративті құбылыс екенін нақты дәлелдейді. Бұл алынған нәтиже нарративті

қабылдау процесінің тек мәтінді түсінумен шектелмей, тұлғалық эмоциялық тәжірибе мен оқу мотивациясын да қамтитынын көрсетеді.

Зерттеу жұмысы барысында анықталған жоғары KMO көрсеткіші (0.905) және Bartlett’s Test нәтижесінің статистикалық мәнділігі сауалнама құрылымының ішкі біртұтастығы мен эмпирикалық сенімділігін нақты растады. Бұл қолданылған өлшеу құралының білім алушы студенттердің нарративтік қабылдау ерекшеліктерін нақты анықтауға жарамды екенін көрсетеді. Параллельді талдау мен Scree Plot нәтижелері де сауалнама құрылымының бірөлшемді моделін қуаттап, барлық көрсеткіштердің ортақ психологиялық-концептуалдық конструктіні сипаттайтынын анықтады.

Зерттеудегі алынған нәтижелер халықаралық нарратология және әдеби қабылдау теорияларымен де шынайы үйлеседі. Мысалы, нарратив құрылымдардың оқырман эмоциясына, мәтінді түсінуіне және интерпретациялау қабілетіне әсер ететіні туралы тұжырымдар қазіргі когнитивтік нарратология зерттеулерінде де дәлелденген [Davis, 1972, Radbil, 2017]. Біздің қарастырып отырған зерттеу нәтижелері осы теориялық пайымдарды қазақ әдебиеті материалы негізінде эмпирикалық түрде нақтылай түседі.

Сауалнама көрсеткіштерінің мазмұндық құрылымына сүйене отырып, білім алушы студенттердің әсіресе кейіпкерлермен эмоциялық байланыс орнатуы, шығарманың идеялық мазмұнын баяндау жүйесі арқылы тереңірек түсінуі және әдеби мәтінге қызығушылығының артуы айқын байқалды. Бұл қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың тек эстетикалық категория емес, білім алушылардың рефлексиялық ойлауын, эмоциялық интеллектісін және оқу мотивациясын қалыптастырушы педагогикалық ресурс екенін білдіреді.

Бақылау нәтижелері көрсеткендей, құрылымдық тұрғыдан жүйелі, логикалық ұйымдасқан және эмоционалдық әсері күшті прозалық мәтіндер жоғары оқу орындарында білім алушы студенттердің мәтінді қабылдау деңгейін айтарлықтай арттырады. Әсіресе қазіргі қазақ прозасындағы заманауи тақырыптар мен өмірлік жағдаяттарға құрылған шығармалар білім алушылардың жеке тәжірибесімен ұштасып, олардың мәтінге деген қатынасын күшейтетіні анық байқалды. Бұл көркем мәтінді іріктеу кезінде тек әдеби-көркемдік сапа ғана емес, білім алушы студент аудиториясының жас және психологиялық ерекшеліктері де ескерілуі қажет екенін білдіреді.

Сонымен бірге, зерттеудің нәтижелері әдеби білім беру үдерісінде нарратологиялық талдау әдістерін жүйелі қолданудың қажеттілігін көрсетеді. Себебі нарратив құрылымды саналы талдау білім алушы студенттердің мәтін композициясын, баяндаушы позициясын, кейіпкер психологиясын және авторлық идеяны терең түсінуіне мүмкіндік ұсынады. Бұл өз кезегінде филологиялық даярлықтың сапасын арттырып, әдеби талдау мәдениетін нақты қалыптастырады.

Зерттеу қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың білім алушы студенттердің әдеби қабылдауына әсері жоғары екенін, әрі олардың когнитивтік, эмоциялық және мотивациялық дамуына кешенді ықпал ететінін айқындады. Сол себепті қазіргі әдебиет пәндерін оқытуда нарратологиялық тәсілдерді интеграциялау – болашақ филолог мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттырудың тиімді жолдарының бірі болып саналады.

1-ші кестеде білім алушыларға жүргізілген сауалнама құрылымы мен факторлық жіктелімі нақты көрсетілді.

Алынған сауалнама құрылымы мен мазмұнының жарамдылығы Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) және Bartlett's Test of Sphericity көмегімен бағаланды. Жоғары KMO көрсеткіші (0.905) деректердің факторлық талдау үшін өте жарамды екенін айғақтайды. Сонымен қатар, Bartlett's тестінің нәтижесі де ($\chi^2(300) = 3957.046$, $p < .001$) факторлық құрылымды анықтауға жеткілікті мөлшерде корреляция бар екенін растады.

Әдістемелік база әдеби мәтінді қабылдаудың когнитивтік, эмоционалдық және мотивациялық компоненттерін кешенді түрде талдауға мүмкіндік берді. Алынған мәліметтер JASP статистикалық бағдарламасы арқылы өңделіп, сипаттамалық және факторлық талдаулар жүргізілді.

1-ші кесте. Білім алушыларға жүргізілген сауалнама құрылымы мен факторлық жіктелімі

	Нарратив құрылымның түсініктілігі
1	«Ғаламтордағы махаббат» шығармасының құрылымын түсіну маған оңай болды.
2	«Сен қандай тәтті едің, өмір!» шығармасының оқиға желісін тез меңгердім.
3	Шығармалардағы оқиғалардың логикасы оқу үдерісін жеңілдетті.
4	Әңгімелердің баяндау стилі шығарманың негізгі идеясын түсінуге көмектесті.
5	Екі шығармадағы оқиға дамуы мен байланыстары анық сезілді.
I	**Кейіпкерлерді қабылдау.**
6	Кейіпкерлердің мінезі мен әрекеттері шынайы берілген.
7	Кейіпкерлердің сезімдері мен ойлары мен үшін түсінікті болды.
8	Шығармалардағы кейіпкерлермен өзімді эмоционалды түрде байланыстыра алдым.
9	Кейіпкерлердің тағдыры мені ойландырды.
10	Кейіпкерлер шығарманың негізгі ойын жеткізуге ықпал етті.
II	**Студенттердің оқуға қызығушылығы.**
11	Бұл шығармаларды оқуға қызығушылықпен кірістім.
12	Әңгімелердің дамуын білуге деген ынтам жоғары болды.
13	Әдеби шығармаларға деген қызығушылығым артты.
14	Қазақ әдебиетін оқуға деген ынтам өсті.
15	Әдеби мәтіндерді оқу әдетім нығая түсті.
Y	**Эмоционалдық қабылдау және рефлексия.**
16	Әңгімелер менің эмоциялық сезімталдығыма әсер етті.
17	Оқу барысында терең эмоциялық әсер алдым.
18	Шығармалар өмірлік құндылықтар туралы ойлауға мәжбүр етті.
19	Әдеби мәтіндерден кейін өз сезімдерімді сараптау қажеттілігі туындады.
20	Оқылған шығармалар менің дүниетанымымды кеңейтті.
	Оқу мотивациясы және оқу дағдылары.
21	Бұл шығармаларды оқу менің әдебиетке деген ынтамды күшейтті.
22	Қазақ әдебиетіне деген қызығушылығым артты.
23	Әдеби мәтіндерді түсіну және талдау дағдыларым жақсарды.
24	Әдеби шығармаларды оқу менің оқу процесіне деген мотивациямды арттырды.
25	Қазақ прозасының қазіргі дамуы маған білім алуда жаңа бағыттар ұсынды.

Нәтижелер

Жүргізілген зерттеу барысында «Қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың студенттердің қабылдауына әсерін» анықтау мақсатында арнайы сауалнама жүргізіліп, 25 сұрақтан тұратын бұл сауалнама Ликерт шкаласына негізделіп жасалды. Жиналған деректер JASP статистикалық бағдарламасы арқылы жан-жақты өңделді (2-ші кесте).

2-ші кесте. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) және өлшеу адекваттылығының нәтижелері

Kaiser-Meyer-Olkin Test		**Kaiser-Meyer-Olkin Test**	
	MSA		MSA
Overall MSA	0.905	Q14	0.919
Q1	0.932	Q15	0.870
Q2	0.899	Q16	0.867
Q3	0.878	Q17	0.897
Q4	0.925	Q18	0.841
Q5	0.900	Q19	0.903
Q6	0.940	Q20	0.953
Q7	0.931	Q21	0.952
Q8	0.879	Q22	0.878
Q9	0.903	Q23	0.904
Q10	0.900	Q24	0.944
Q11	0.887	Q25	0.909
Q12	0.925		
Q13	0.910		

Талдау барысында Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) өлшемі факторлық талдауға жарамдылықты бағалау үшін қолданылды. Нәтижелерге сәйкес, жалпы KMO мәні = 0.905, бұл деректердің факторлық талдау үшін өте жоғары жарамдылық деңгейінде екенін көрсетеді (Kaiser, 1974). Бұл көрсеткіш 0.9-дан жоғары болғандықтан, «керемет» деңгей ретінде сипатталады.

Ал жекелеген айнымалылар бойынша MSA (Measure of Sampling Adequacy) көрсеткіштері де жоғары болып шықты. Барлық 25 сұрақ бойынша көрсеткіштер Q3 (0.878) және Q18 (0.841) мәндерінен бастап, Q21 (0.952) және Q20 (0.953) аралығында өзгерді. Яғни бұл көрсеткіштер барлық сұрақтардың ортақ фактор моделіне енуге жеткілікті екенін білдіреді.

Нәтижелер жиналған деректердің факторлық құрылымын зерттеу үшін сенімді және жарамды екенін, және алынған көрсеткіштер негізінде факторлық модель құрудың орынды екенін дәлелдейді (3-ші кесте).

3-ші кесте. Bartlett's Sphericity Test нәтижелері

Bartlett's Test		
X^2	df	p
3957.046	300.000	< .001

Зерттеу мақсатына сәйкес факторлық талдауға жарамдылықты бағалау үшін Bartlett's Test of Sphericity жүргізілді. Алынған нәтижелер бұл тесттің статистикалық жағынан мәнді екенін көрсетті:

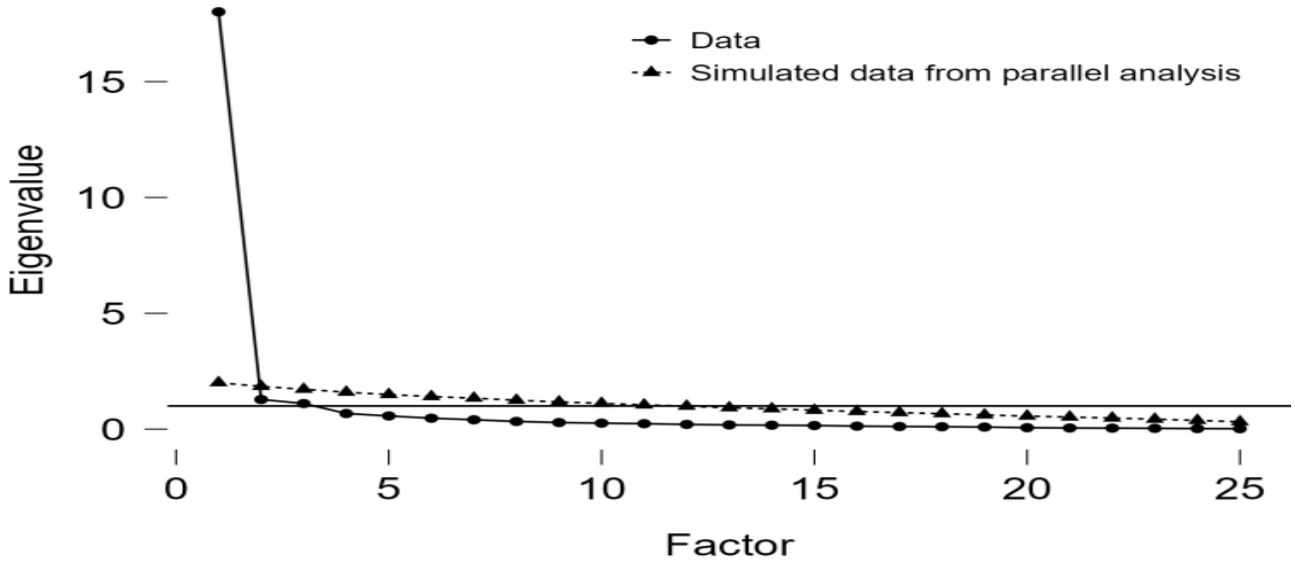
$$\chi^2(300) = 3957.046, p < .001.$$

Бұл дегеніміз, корреляциялық матрицада бірлік матрицаға қарағанда айтарлықтай айырмашылық бар және деректер арасында жеткілікті корреляция бар екенін айқындады. Сондықтан факторлық талдау жүргізуге толыққанды негіз бар. Нәтижелер Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) тестінің жоғары нәтижелерімен қатар, зерттеу құралының жарамдылығын растады.

4-ші кесте. Модель сәйкестігін бағалау (Chi-squared Test)

Chi-squared Test			
	Value	df	p
Model	1220.370		< .001

Растайтын факторлық талдау нәтижелері бойынша модельдің сәйкестік дәрежесі $\chi^2(275) = 1220.370$, $p < .001$ болып анықталды. Бұл көрсеткіш модель мен эмпирикалық мәліметтер арасындағы айырмашылықтың статистикалық тұрғыдан мәнді екенін білдірді.

1-ші сурет. Parallel Analysis (параллельді талдау) нәтижесінің
скри-плот (Scree Plot) графигі

Параллельді талдау нәтижелері бойынша бір ғана фактордың мәні (eigenvalue) кездейсоқ деректерден алынған мәндерден айтарлықтай жоғары болды. Скри-плотта нақты деректер мен симуляцияланған деректердің қиылысу нүктесі бірінші фактордан кейін орын алады, бұл факторлық құрылымның бір өлшемділігін (unidimensionality) растады. Мұндай нәтиже зерттеуге енгізілген 25 сұрақтың барлығы ортақ бір конструктты – студенттердің қазақ прозасындағы нарратив құрылымдарға қатынасын өлшейтінін білдіреді.

Жүргізілген әртүрлі факторлық талдау көрсеткіштері – Kaiser-Meyer-Olkin (KMO), Bartlett's Test, Chi-squared Test және параллельді талдау нәтижелері – бір-бірін толықтырып, зерттеуге қолданылған құралдың жоғары ішкі біртұтастығын және құрылымдық жарамдылығын дәлелдеді. Бір факторлы модельдің басым болуы білім алушылардың қазақ прозасындағы нарратив құрылымдарды қабылдауының ортақ когнитивтік, көңіл-күйлік өлшемі бар екенін көрсетті. Шыққан нәтиже болашақта білім беру үдерісінде көркем мәтінді талдау мен қабылдау механизмдерін түсіндіруде нарратологиялық әдістерді пайдаланудың өзектілігін айқындайды.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу нәтижелері қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың білім алушылардың әдеби қабылдауына айтарлықтай әсер ететінін нақты көрсетті. Жазушы Сәкен Сыбанбайдың шығармалары негізінде алынған деректер арқылы студенттердің көркем мәтінді құрылымдық тұрғыда оңай меңгеретіні, кейіпкерлермен эмоциялық байланыс орната

алатыны, әдеби шығармаларға қызығушылығы артып, оқуға деген мотивациясы күшейетіні анықталды.

JASP статистикалық бағдарламасы арқылы жүргізілген факторлық талдау нәтижелері – Kaiser-Meyer-Olkin (KMO), Bartlett's Test, Chi-squared Test және параллельді талдау – зерттеуге қолданылған құралдың жоғары сенімділігі мен жарамдылығын дәлелдеді. Аталған 25 сұрақтың барлығы біртұтас өлшем ретінде студенттердің нарратив құрылымдарды қабылдауын сипаттайтыны нақты анықталды. Бұл бір өлшемділік моделі болашақта нарратологияны білім беру үдерісіне енгізу арқылы білім алушылардың когнитивтік және эмоциялық қабылдауын арттыруға болатынын көрсетті.

Сонымен қатар, зерттеу қазақ прозасындағы нарратив құрылымдардың тек көркемдік элемент емес, білім беру мен тұлғалық дамуға ықпал ететін тиімді құрал екенін дәлелдеді. Демек, заманауи әдеби білім беру барысында нарратологиялық әдістерді қолдану – білім алушылардың әдебиетке деген қызығушылығын оятудың, көркем мәтінді терең түсінудің және танымдық әлеуетті дамытудың маңызды тетігі ретінде қарастырылуы қажет.

Әдебиеттер

Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980. – 285 p.

Ricoeur P. Time and Narrative. Vol. 1 / Trans. by K. McLaughlin & D. Pellauer. – Chicago: University of Chicago Press, 1984. – 338 p.

Bal M. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. 2nd ed. – Toronto: University of Toronto Press, 1997. – 402 p. Қолжетімді: URL: https://archive.org/details/narratologyintro0000balm_z4m0 [Кітапқа қол жеткізу 14.06.2025].

Tomashevsky B.V. Literature and Biography (1923) // Biography in Theory: Key Texts with Commentaries / ред. W. Hemecker, E. Saunders. – Berlin: De Gruyter, 2017. – Б. 83–90.

Schmid W. Narratology: An Introduction. – Berlin: De Gruyter, 2010. – 296 б.

Labov W. Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 384 б.

Harris Z.S. Discourse analysis // The Discourse Studies Reader: Main Currents in Theory and Analysis / eds. J. Angermuller, D. Maingueneau, R. Wodak. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2014. – P. 37–40.

Davis M.P., Portolan L. Narrative inquiry // Elsevier eBooks. – 2023. – P. 123–130.

Radbil T.B. Communicative and cognitive foundations of the narration theory in the modern humanities // Коммуникативные исследования. – 2017. – №1. – С. 23–35.

Lee Y.-W., Kang S., Yoon H. C., Kang G. H., Lee J. W. Establishing theoretical foundation for narrative assessment in English language teaching // Yeongmi Munhag Gyoyug. – 2023. – Vol. 27, №3.

Altybayeva S. The narrative models of the modern Kazakh historical novel // Respectus Philologicus. – 2012. – №27.

Лейменова К.М. The use of folklore motifs and plots in the works of Kazakh writers of the 60–80s of the twentieth century (on the example of the novels of A.Kekilbayeva and S. Sanbayeva) // Вестник науки / Bulletin of Science. – 2023. – Т. 4. – № 59. – С. 103-109.

Sametova Z., Naimanbayev A. “Mutylgan” is the First Example of the Kazakh Metanovel Genre // Хабаршы – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. Филология сериясы. – 2024. – №196(4).

Bysengaly Z.Q., Xie W. The rise of the Novel in Kazakh literature // Хабаршы – Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті. Филология сериясы. – 2022. – №185(1).

Жаркынбекова Ш.К., Анищенко, О.А., & Логинова М.В. Лингвокультурный типаж казахстанского студента сквозь призму нарратива // Вестник Санкт-Петербургского университета. Язык и литература. №20(4). – (2024). – С. 788-802.

Gizdatov G. Media of the Kazakhstan diaspora: institutional format and narratives // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Социальные науки. – 2024. – Т. 24, № 2. – С. 81–86.

Жаксыбергенова Т. Теория литературных родов и жанров в романтизме в казахской литературе // Slavia Iuvenum. – 2023. – Т. 24. – С. 367-374.

References

Genette G. Narrative Discourse: An Essay in Method. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980. – 285 p.

Ricoeur P. Time and Narrative. Vol. 1 / Trans. by K. McLaughlin & D. Pellauer. – Chicago: University of Chicago Press, 1984. – 338 p.

Bal M. Narratology: Introduction to the Theory of Narrative. 2nd ed. – Toronto: University of Toronto Press, 1997. – 402 p. Qoljetımdı: URL: https://archive.org/details/narratologyintro0000balm_z4m0 [Kıtapqa qol jetkızu 14.06.2025].

Tomashevsky B. V. Literature and Biography (1923) // Biography in Theory: Key Texts with Commentaries / red. W. Hemecker, E. Saunders. – Berlin: De Gruyter, 2017. – B. 83–90.

Schmid W. Narratology: An Introduction. – Berlin: De Gruyter, 2010. – 296 b.

Labov W. Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. – 384 b.

Harris Z. S. Discourse analysis // The Discourse Studies Reader: Main Currents in Theory and Analysis / eds. J. Angermuller, D. Maingueneau, R. Wodak. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2014. – P. 37–40.

Davis M. P., Portolan L. Narrative inquiry // Elsevier eBooks. – 2023. – P. 123–130.

Radbil T. B. Communicative and cognitive foundations of the narration theory in the modern humanities // Komunikativnye issledovania. – 2017. – №1. – S. 23–35.

Lee Y.-W., Kang S., Yoon H. C., Kang G. H., Lee J. W. Establishing theoretical foundation for narrative assessment in English language teaching // Yeongmi Munhag Gyoyug. – 2023. – Vol. 27, №3.

Altybayeva S. The narrative models of the modern Kazakh historical novel // Respectus Philologicus. – 2012. – №27.

Leimenova K.M. The use of folklore motifs and plots in the works of Kazakh writers of the 60–80s of the twentieth century (on the example of the novels of A.Kekilbayeva and S. Sanbayeva) // Vestnik nauki / Bulletin of Science. – 2023. – T. 4. – № 59. – S. 103-109.

Sametova Z., Naimanbayev A. “Mutylgan” is the First Example of the Kazakh Metanovel Genre // Habarşy – Äl-Farabi atyndağy Qazaq ūlttyq universitetı. Filologia seriasy. – 2024. – №196(4).

Bysengaly Z.Q., Xie W. The rise of the Novel in Kazakh literature // Habarşy – Äl-Farabi atyndağy Qazaq ūlttyq universitetı. Filologia seriasy. – 2022. – №185(1).

Jarkynbekova S.K., Anithsenko O.A., Loginova M.V. Lingvokülturnyi tipaj kazahstanskogo studenta skvöz prizmu narrativa // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. İazyk i literatura. №20(4). – (2024). – S. 788-802. [In Russian]

Gizdatov G. Media of the Kazakhstan diaspora: institutional format and narratives // Vestnik İujno-Urälskogo gosudarstvennogo universiteta. Seria: Sosiälnye nauki. – 2024. – T. 24, № 2. – S. 81–86.

Jaksybergenova T. Teoria literaturnyh rodov i janrov v romantizme v kazahskoi literature // Slavia Iuvenum. – 2023. – T. 24. – S. 367-374. [In Russian]

S.A. Zhuzeyev[a]
E-mail: serik_juzeev@mail.ru

A.E. Aitbayeva[a]
E-mail: aiman_aitbaeva@mail.ru

G.S. Askarova[b]
E-mail: gauhar_8@mail.ru

[a]*Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan*
[b]*Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

EMPIRICAL ANALYSIS OF THE IMPACT OF NARRATIVE STRUCTURES IN KAZAKH PROSE ON STUDENTS' PERCEPTION

Annotation. This article presents an empirical analysis of the influence of narrative structures in contemporary Kazakh prose on the literary perception of university students. A questionnaire based on the works of writer Säken Sybanbay — "Love on the Internet" and "How Sweet You Were, Life!" — was administered to 108 students enrolled in the "Kazakh Language and Literature and Journalism" program at Korkyt Ata Kyzylorda University. The study examined key factors such as understanding the structure of literary texts, establishing emotional connections with characters, interest in reading, and learning motivation. Data were collected and analyzed using the JASP statistical program. Factor analysis results showed that all 25 items loaded onto a single factor, confirming the unidimensionality of the construct being measured. High Kaiser-Meyer-Olkin (KMO = 0.905) and Bartlett's Test ($\chi^2(300) = 3957.046$, $p < .001$) values supported the validity of the survey instrument. The scree plot and parallel analysis revealed the dominance of a single-factor structure. These findings highlight the importance of integrating narratological approaches into literary education and demonstrate their effectiveness in enhancing students' cognitive and emotional perception.

Keywords: Kazakh prose, narrative structure, student perception, factor analysis, emotional perception, reading interest, literary education.

For citation: Zhuzeyev S.A., Aitbayeva A.E., Askarova G.S. Empirical analysis of the impact of narrative structures in kazakh prose on students' perception // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 34-45.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.084

С.А. Жузеев[a]
E-mail: serik_juzeev@mail.ru

А.Е. Айтбаева[a]
E-mail: aiman_aitbaeva@mail.ru

Г.С. Аскарова[b]
E-mail: gauhar_8@mail.ru

[a]*Кызылординский университет имени Коркыт ата, Кызылорда, Казахстан*
[b]*Казахский национальный университет имени Абая, Алматы, Казахстан*

ЭМПИРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВОЗДЕЙСТВИЯ НАРРАТИВНЫХ СТРУКТУР КАЗАХСКОЙ ПРОЗЫ НА ВОСПРИЯТИЕ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье эмпирически анализируется влияние нарративных структур современной казахской прозы на литературное восприятие студентов высшего учебного заведения. На основе произведений писателя Сәкена Сыбанбая «Любовь в интернете» и «Какая же ты была сладкая, жизнь!» было проведено анкетирование среди 108 студентов образовательной программы «Казахский язык и литература и журналистика» Кызылординского университета имени Коркыт Ата.

В ходе исследования охвачены такие ключевые факторы, как понимание структуры художественного текста, установление эмоциональной связи с персонажем, интерес к чтению и мотивация к обучению. Сбор и обработка данных осуществлялись с помощью статистической программы JASP. По результатам факторного анализа все 25 вопросов сгруппировались в один фактор, что подтвердило целостность измеряемой конструкции. Высокие значения коэффициента пригодности Kaiser-Meyer-Olkin (KMO = 0.905) и Bartlett's Test ($\chi^2(300) = 3957.046$, $p < .001$) подтвердили валидность инструмента анкетирования. Scree-plot и параллельный анализ выявили доминирование однофакторной структуры. Полученные результаты подчеркивают значимость внедрения нарратологических подходов в процесс литературного образования и демонстрируют их эффективность в развитии когнитивного и эмоционального восприятия у студентов.

Ключевые слова: казахская проза, нарративная структура, восприятие студентов, факторный анализ, эмоциональное восприятие, интерес к чтению, литературное образование.

Для цитирования: Жузеев С.А., Айтбаева, Аскарова Г.С. Эмпирический анализ воздействия нарративных структур казахской прозы на восприятие студентов // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol. 15. – №3. – С. 34-45.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.084

Авторлар туралы мәлімет:

Жүзеев Серікхан Әлханұлы, философия докторы (PhD), Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің аға оқытушысы, Қызылорда, Айтеке би к., 29А, Қазақстан Республикасы

ORCID 0000-0002-6552-9584

Айтбаева Айман Ералықызы, филология ғылымдарының кандидаты, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университетінің доценті, Қызылорда, Айтеке би к., 29А, Қазақстан Республикасы

ORCID 0000-0003-2346-3211

Асқарова Гауһар Сарыбайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің қауымдастырылған профессор м.а., Алматы, Достық даңғылы, 13, Қазақстан Республикасы
ORCID 0000-0002-0688-4850

Information about the authors:
*Zhuzeyev Serikkhan***,** Doctor of philosophy (Ph.D), Senior Lecturer at Korkyt Ata Kyzylorda University, Aiteke Bi St., 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan
ORCID 0000-0002-6552-9584

*Aitbaeva Aiman***,** Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at Korkyt Ata Kyzylorda University, Aiteke Bi St., 29A, Kyzylorda, Republic of Kazakhstan
ORCID 0000-0003-2346-3211

*Gaukhar Askarova Sarybayevna***,** Candidate of philological sciences, acting associate professor of the Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan.
ORCID 0000-0002-0688-4850

Сведения об авторах:
*Жузеев Серикхан Альханович***,** доктор философии (PhD), старший преподаватель Кызылординского университета имени Коркыт Ата, Кызылорда, ул. Айтеке Би, 29А, Республика Казахстан
ORCID 0000-0002-6552-9584

*Айтбаева Айман Ералиевна***,** кандидат филологических наук, доцент Кызылординского университета имени Коркыт Ата, Кызылорда, ул. Айтеке Би, 29А, Республика Казахстан
ORCID 0000-0003-2346-3211

Аскарова Гаухар Сарыбаевна, кандидат филологических наук, и.о. ассоциированного профессора Казахского национального педагогического университета имени Абая, Алматы, проспект Достык, 13, Республика Казахстан
ORCID 0000-0002-0688-4850

The article was submitted on 29.08.2026; approved after reviewing on 02.09.2026; accepted for publication on 10.09.2026
Мақала редакцияға 29.08.2026 ж. келіп түсті; 02.09.2026 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 10.09.2026 ж. баспаға қабылданды.
Статья поступила в редакцию 29.08.2026г.; одобрена после рецензирования 02.09.2026 г.; принята к публикации 10.09.2026.

Philological Sciences Journal, 2026, Vol. 15, N.3
https://philological.korkyt.edu.kz

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ / ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ / METHODS OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

IRSTI 16.31.51
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.085

S. Ruxullayeva
E-mail: Sarvinozabdusamukova@gmail.com

International Nordic University, Tashkent, Uzbekistan

ESL LEARNERS' MOTIVATION AND ENGAGEMENT IN TECHNOLOGY-ENHANCED TASKS

Annotation

This study is devoted to examining the motivation and engagement of ESL (English as a Second Language) learners in technology-enhanced tasks. The research analyzes the impact of digital technologies, including mobile applications, online platforms, multimedia tools, and interactive activities, on the language learning process. The findings indicate that technology-based educational tools can increase learners' interest in studying English, enhance their participation in classroom activities, and promote the development of autonomous learning skills. In addition, the study highlights both the advantages and challenges associated with the use of technology in language education. The results contribute to the development of practical recommendations for the effective integration of modern technologies into English language teaching.

Keywords:

ESL learners, motivation, engagement, technology-enhanced tasks, digital learning, English language, mobile learning, interactive learning, educational technology, foreign language teaching.

For citation:

Ruxullayeva S. Esl learners' motivation and engagement in technology-enhanced tasks // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol.15. – №3. – Pp. 46-53.
DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.085

Introduction

The rapid development of digital technologies has significantly transformed educational practices across the world, particularly in the field of language learning. English as a Second Language (ESL) education has experienced substantial changes due to the integration of technology into teaching and learning processes. Technology-enhanced tasks, including online learning platforms, mobile applications, digital games, virtual classrooms, multimedia resources, and collaborative online activities, have become increasingly common in ESL instruction. These technological innovations provide learners with opportunities to interact with language in meaningful contexts, access authentic materials, and engage in personalized learning experiences. As educational institutions continue to embrace digital transformation, understanding the influence

of technology-enhanced tasks on learners' motivation and engagement has become an important area of research.

Motivation is widely recognized as one of the most influential factors in second language acquisition. It determines the effort learners invest in learning activities, their persistence in overcoming challenges, and their willingness to communicate in the target language. Researchers have consistently emphasized that highly motivated learners are more likely to achieve language proficiency than those with lower levels of motivation. Traditional classroom environments sometimes struggle to maintain learners' interest due to repetitive instructional methods, limited interaction opportunities, and insufficient personalization. Technology-enhanced tasks offer alternative approaches that can increase learners' enthusiasm and create more dynamic learning experiences. Engagement, another crucial factor in successful language learning, refers to learners' active participation, emotional involvement, cognitive investment, and behavioral commitment during educational activities. Engaged learners tend to demonstrate higher levels of concentration, persistence, collaboration, and academic achievement. In the context of ESL learning, engagement is particularly important because language acquisition requires continuous practice, interaction, and exposure to meaningful communication.

Technology-enhanced tasks have the potential to foster various dimensions of engagement by incorporating interactive features, multimedia content, immediate feedback, and collaborative learning opportunities. The increasing popularity of technology-enhanced learning environments has generated significant interest among educators and researchers. Modern digital tools allow learners to access educational resources anytime and anywhere, promoting flexibility and learner autonomy. Mobile-assisted language learning applications such as Duolingo, Babbel, and Memrise provide learners with opportunities to practice vocabulary, grammar, pronunciation, and listening skills through interactive exercises and gamified activities. Similarly, learning management systems, online discussion forums, video conferencing platforms, and social networking tools facilitate communication and collaboration among learners and instructors beyond the traditional classroom setting.

One of the key advantages of technology-enhanced tasks is their ability to create authentic and meaningful learning experiences. Authenticity plays a critical role in language learning because it exposes learners to real-world language use and cultural contexts. Through digital technologies, ESL learners can access podcasts, videos, news articles, blogs, and social media content produced by native speakers. These resources enable learners to develop linguistic competence while simultaneously enhancing their motivation by demonstrating the practical relevance of language skills. Furthermore, technology-mediated communication allows learners to interact with speakers from different linguistic and cultural backgrounds, promoting intercultural competence and communicative confidence [Bax: 2003: 13-28]. Another significant feature of technology-enhanced tasks is the incorporation of gamification elements such as points, badges, leaderboards, challenges, and rewards. Gamification has emerged as an effective strategy for increasing learner motivation and engagement by introducing elements of competition, achievement, and enjoyment into educational activities. Research indicates that gamified learning environments can enhance learners' intrinsic motivation, encourage sustained participation, and improve learning outcomes. By transforming routine language exercises into engaging and enjoyable experiences, technology-enhanced tasks can help learners maintain long-term interest in language study.

The theoretical foundations supporting the relationship between technology-enhanced learning, motivation, and engagement can be found in several educational and psychological theories. Self-Determination Theory, developed by Deci and Ryan, suggests that learners are more motivated when their needs for autonomy, competence, and relatedness are satisfied. Technology-enhanced tasks can support these needs by allowing learners to choose learning paths, receive immediate feedback, and collaborate with peers. Similarly, constructivist learning theories emphasize the importance of active knowledge construction through meaningful interaction and problem-solving activities. Digital technologies facilitate such experiences by providing interactive and collaborative learning environments. Despite the numerous benefits associated with

technology-enhanced tasks, challenges and limitations also exist. Not all learners have equal access to digital devices and reliable internet connections, creating issues related to the digital divide. Additionally, excessive reliance on technology may lead to distractions, reduced face-to-face interaction, and varying levels of technological competence among learners and teachers. Some students may experience difficulties adapting to online learning environments or maintaining self-discipline in autonomous learning contexts. Therefore, it is essential to examine both the positive and negative aspects of technology integration in ESL education to ensure effective implementation. Recent studies have increasingly focused on investigating how technology-enhanced tasks influence learners' motivation and engagement in diverse educational contexts. Findings generally indicate positive relationships between technology use and learner outcomes, although the effectiveness of technological interventions often depends on factors such as task design, learner characteristics, instructional support, and technological infrastructure. Understanding these factors can help educators develop more effective teaching strategies that maximize the motivational and engagement benefits of digital technologies. The present study explores the role of technology-enhanced tasks in promoting motivation and engagement among ESL learners. By examining theoretical perspectives, empirical findings, and practical applications, the research aims to provide a comprehensive understanding of how digital technologies contribute to successful language learning experiences. The study seeks to identify the mechanisms through which technology influences learner behavior, attitudes, and participation while also addressing potential challenges associated with technology integration. Ultimately, the findings may offer valuable insights for educators, curriculum developers, and policymakers seeking to enhance ESL instruction through innovative technological approaches. As technology continues to reshape educational landscapes worldwide, investigating its impact on learner motivation and engagement remains essential. Effective integration of technology-enhanced tasks can create more interactive, personalized, and meaningful learning environments that support language development and academic success. Consequently, understanding the relationship between technology, motivation, and engagement represents a critical step toward improving the quality and effectiveness of contemporary ESL education [Mahkamov: 2019: 45-51].

Materials and methods

This study employed a mixed-methods research design to investigate the impact of technology-enhanced tasks on ESL learners' motivation and engagement. A mixed-methods approach was selected because it allows the researcher to collect both quantitative and qualitative data, providing a more comprehensive understanding of learners' experiences. Quantitative data were used to measure levels of motivation and engagement, while qualitative data provided insights into learners' perceptions, attitudes, and experiences regarding technology-enhanced language learning activities. The study adopted a descriptive and exploratory framework. It sought to identify patterns of learner motivation and engagement when participating in technology-enhanced tasks and to examine the factors influencing these variables. The integration of quantitative and qualitative findings enabled triangulation, thereby increasing the reliability and validity of the research results [Stockwell: 2013].

The participants in this study consisted of 120 ESL learners enrolled in secondary schools and higher educational institutions. The learners were selected using purposive sampling to ensure that all participants had previous experience using digital technologies in English language learning. The participants ranged in age from 16 to 24 years and represented diverse linguistic, cultural, and educational backgrounds. Among the participants, approximately 55% were female and 45% were male. Their English proficiency levels ranged from intermediate to upper-intermediate, as determined by institutional placement tests. Participation in the study was voluntary, and informed consent was obtained from all participants before data collection commenced. Confidentiality and anonymity were maintained throughout the research process. In addition to the student participants, ten ESL instructors were invited to provide supplementary information regarding classroom

implementation of technology-enhanced tasks. Their perspectives contributed to a broader understanding of the learning environment and instructional practices. The study was conducted in educational institutions where technology-assisted language learning was regularly integrated into English instruction. These institutions utilized a variety of digital tools, including learning management systems, mobile language learning applications, online discussion forums, virtual classrooms, multimedia presentations, and collaborative online platforms. The research was carried out over a twelve-week academic period. During this time, students participated in various technology-enhanced activities designed to develop language skills such as reading, writing, listening, speaking, vocabulary acquisition, and grammar practice. The technological tools used during the study included educational applications, online quizzes, video-based learning resources, digital storytelling platforms, and gamified learning environments.

A structured questionnaire was developed to assess learners' motivation toward technology-enhanced language learning. The questionnaire consisted of 25 items based on a five-point Likert scale ranging from "Strongly Disagree" to "Strongly Agree." The instrument measured various dimensions of motivation, including intrinsic motivation, extrinsic motivation, self-confidence, perceived usefulness, and learning satisfaction. The questionnaire items were adapted from established motivational frameworks in second language acquisition research and were modified to suit the context of technology-enhanced learning.

Result and discussion

The findings of this study revealed that technology-enhanced tasks had a positive impact on ESL learners' motivation and engagement. Analysis of the questionnaire data indicated that the majority of participants demonstrated favorable attitudes toward the integration of digital technologies in English language learning. More than 80% of the learners agreed that technology-based activities made learning more interesting, enjoyable, and effective. Students reported that interactive digital tools increased their willingness to participate in classroom activities and encouraged them to spend more time practicing English outside the classroom.

Results from the motivation questionnaire showed high levels of intrinsic and extrinsic motivation among participants. Learners expressed satisfaction with technology-enhanced tasks because these activities provided immediate feedback, opportunities for self-paced learning, and access to diverse educational resources. Many participants stated that gamified applications, online quizzes, and multimedia materials made language learning less stressful and more engaging. These findings support previous studies that suggest technology can create stimulating learning environments that enhance learner motivation. The engagement questionnaire also revealed significant levels of behavioral, emotional, and cognitive engagement. Behavioral engagement was reflected in increased participation rates, timely completion of assignments, and active involvement in online discussions. Emotional engagement was evident through learners' positive attitudes, enjoyment, and interest in technology-supported activities. Cognitive engagement was demonstrated by students' willingness to invest effort in problem-solving tasks, collaborative projects, and independent language practice.

Classroom observations further confirmed the quantitative findings. During technology-enhanced learning sessions, students were more attentive and interactive compared to traditional classroom activities. The use of multimedia presentations, educational games, and collaborative online platforms encouraged learners to communicate more frequently in English. Observation data indicated that students were particularly responsive to activities involving competition, teamwork, and real-world communication tasks. Interview data provided deeper insights into learners' experiences. Many students emphasized that digital tools increased their confidence in using English, especially in speaking and listening activities. Participants appreciated the flexibility offered by mobile learning applications, which allowed them to practice English anytime and anywhere. Several learners noted that technology reduced anxiety by providing a supportive environment where mistakes could be corrected privately and constructively.

Teachers also reported positive outcomes associated with technology-enhanced instruction. According to instructors, digital tools facilitated differentiated learning by accommodating students with varying proficiency levels and learning styles. Teachers observed greater learner autonomy, as students frequently explored additional resources beyond those assigned in class. However, instructors also identified challenges, including occasional technical difficulties, internet connectivity problems, and varying levels of digital literacy among learners. The findings of this study are consistent with the principles of Self-Determination Theory, which emphasizes the importance of autonomy, competence, and relatedness in fostering motivation. Technology-enhanced tasks appeared to satisfy these psychological needs by providing learners with greater control over their learning processes, opportunities for skill development, and avenues for social interaction. Furthermore, the results align with constructivist learning theories, which highlight the value of active participation and meaningful engagement in knowledge construction. Despite the overwhelmingly positive findings, some limitations were identified. A small number of participants reported distractions associated with digital devices and difficulties managing time during independent learning activities. These challenges suggest that successful implementation of technology-enhanced tasks requires careful instructional planning and appropriate guidance from educators [Lamb, 2017: 301-346].

Overall, the results demonstrate that technology-enhanced tasks can significantly improve ESL learners' motivation and engagement. The integration of digital tools into language instruction creates interactive, learner-centered environments that support active participation, sustained interest, and effective language development. Consequently, educational institutions should continue exploring innovative technological approaches to enhance the quality of ESL education and promote positive learning outcomes.

Conclusion

This study examined the influence of technology-enhanced tasks on ESL learners' motivation and engagement in English language learning. The findings demonstrated that the integration of digital technologies into language instruction can significantly contribute to improving learners' motivation, participation, and overall learning experiences. Technology-enhanced tasks, including online learning platforms, multimedia resources, mobile applications, gamified activities, and collaborative digital tools, created interactive and learner-centered environments that encouraged active involvement in the learning process. The results indicated that technology-supported activities positively affected both intrinsic and extrinsic motivation. Learners reported greater interest in English language learning when technology was incorporated into classroom tasks. Features such as immediate feedback, personalized learning opportunities, authentic language exposure, and flexible access to educational materials increased learners' enthusiasm and willingness to engage in language practice. Furthermore, technology-enhanced tasks promoted learner autonomy by allowing students to take greater responsibility for their own learning and progress. The study also revealed high levels of behavioral, emotional, and cognitive engagement among ESL learners. Students actively participated in digital learning activities, demonstrated positive attitudes toward technology-assisted instruction, and invested substantial effort in completing language tasks. Classroom observations and interview findings confirmed that technology-enhanced learning environments encouraged collaboration, communication, creativity, and critical thinking. These outcomes suggest that technology can play an important role in fostering meaningful engagement and supporting successful language acquisition. The findings support existing theoretical perspectives, particularly Self-Determination Theory and constructivist approaches to learning. Technology-enhanced tasks appear to satisfy learners' needs for autonomy, competence, and social interaction while simultaneously providing opportunities for active knowledge construction. As a result, learners become more motivated, confident, and engaged in language learning activities. Despite the positive outcomes, several challenges were identified, including technical difficulties, unequal access to digital resources, and potential distractions

associated with technology use. These issues highlight the importance of careful planning, adequate technological infrastructure, and teacher support to ensure the effective implementation of technology-enhanced instruction. Educational institutions should provide appropriate training for both teachers and students to maximize the benefits of digital learning environments [Deci, Ryan, 2000: 227-268].

In conclusion, technology-enhanced tasks represent a valuable and effective approach to improving ESL learners' motivation and engagement. When thoughtfully integrated into language instruction, digital technologies can create dynamic, flexible, and meaningful learning experiences that promote language development and academic achievement. Future research may further explore the long-term effects of technology-enhanced learning, compare different technological tools, and investigate their impact on diverse learner populations. By continuing to embrace educational innovation, teachers and institutions can better prepare learners for successful communication in an increasingly digital and globalized world.

References

Abdullayeva M. Chet tilini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning pedagogik asoslari. Pedagogik mahorat, 2021, 3, 62–68.

Bax, S. CALL—Past, present and future. System, 2003, 31(1), 13–28.

Deci E.L., Ryan R.M. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry, 2000, 11(4), 227–268.

Hoshimov O., Yoqubov I. Ingliz tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Sharq, 2013.

Karimov U. Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar va ularning ahamiyati. Uzluksiz ta’lim, 2020, 5, 28–34.

Lamb M. The Motivational Dimension of Language Teaching. Language Teaching, 2017, 50(3), 301–346.

Mahkamov N. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ta’lim samaradorligiga ta’siri. Xalq ta’limi, 4, 2019, 45–51.

Stockwell G. Technology and Motivation in English-Language Teaching and Learning. In E. Ushioda (Ed.), International Perspectives on Motivation (pp. 156–175). London: Palgrave Macmillan, 2013.

С. Рухуллаева
E-mail: Sarvinozabdusamukova@gmail.com

Халықаралық солтүстік университеті, Ташкент, Өзбекстан

ТЕХНОЛОГИЯМЕН ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ТАПСЫРМАЛАРДЫ ОРЫНДАУ КЕЗІНДЕГІ ESL СТУДЕНТТЕРІНІҢ ЫНТАСЫ МЕН ҚАТЫСУЫ

Аңдатпа. Бұл зерттеу ағылшын тілін екінші тіл ретінде оқып жатқан студенттердің технологиямен толықтырылған тапсырмаларды орындау кезіндегі ынтасы мен қатысу белсенділігіне арналған. Жұмыста цифрлық технологиялардың — соның ішінде мобильді қосымшалардың, онлайн платформалардың, мультимедиялық құралдардың және интерактивті тапсырмалардың — шет тілін үйрену процесіне тигізетін әсері талданады.

Зерттеу нәтижелері технологияға бағытталған білім беру құралдары оқушылардың ағылшын тілін үйренуге деген қызығушылығын арттыруға, оқу процесіне қатысуын арттыруға және өз бетінше оқу дағдыларын дамытуға көмектесетінін көрсетеді.

Сонымен қатар, зерттеу тілдік білім беруде технологияларды қолдануға байланысты артықшылықтарды да, белгілі бір қиындықтарды да атап көрсетеді. Алынған нәтижелер заманауи технологияларды ағылшын тілін оқыту үдерісіне тиімді енгізуге қатысты практикалық ұсынымдар әзірлеуге негіз бола алады.

Тірек сөздер: ESL студенттері, мотивация, қызығушылық, технологиямен жетілдірілген тапсырмалар, цифрлық оқыту, ағылшын тілі, мобильді оқыту, интерактивті оқыту, білім беру технологиясы, шет тілін оқыту.

Сілтеме жасау үшін: Рухуллаева С. Технологиямен толықтырылған тапсырмаларды орындау кезіндегі ESL студенттерінің ынтасы мен қатысуы // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol.15. – №3. – Pp. 46-53.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.085

С. Рухуллаева
E-mail: Sarvinozabdusamukova@gmail.com

Международный нордический университет

МОТИВАЦИЯ И ВОВЛЕЧЁННОСТЬ УЧАЩИХСЯ ESL В ВЫПОЛНЕНИЕ ЗАДАНИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация. Данное исследование посвящено изучению мотивации и вовлеченности учащихся ESL (English as a Second Language — английский язык как второй язык) при выполнении заданий, обогащённых технологиями. В работе анализируется влияние цифровых технологий, включая мобильные приложения, онлайн-платформы, мультимедийные средства и интерактивные задания, на процесс изучения иностранного языка. Результаты исследования показывают, что технологически ориентированные образовательные инструменты способствуют повышению интереса учащихся к изучению английского языка, активизируют их участие в учебном процессе и развивают навыки самостоятельного обучения. Кроме того, в исследовании освещаются как преимущества, так и некоторые трудности, связанные с использованием технологий в языковом образовании. Полученные результаты могут служить основой для разработки практических рекомендаций по эффективному внедрению современных технологий в преподавание английского языка.

Ключевые слова: учащиеся ESL, мотивация, вовлеченность, задания с использованием технологий, цифровое обучение, английский язык, мобильное обучение, интерактивное обучение, образовательные технологии, преподавание иностранных языков.

Для цитирования: Рухуллаева С. Мотивация и вовлечённость учащихся ESL в выполнение заданий с использованием технологий // Philological Sciences Journal. – 2026. – Vol.15. – №3. – Pp. 46-53.

DOI https://doi.org/10.52081/PhSJ.2026.v15.i3.085

Information about the author:
Sarvinoz Rukhullaeva, Master's student at the International Nordic University, Tashkent, Shaykhantakhur District, Sebzor St., 22A, Republic of Uzbekistan
ORCID 0009-0009-2394-3603

Автор туралы мәлімет:
Рухуллаева Сарвиноз, магистрант, Халықаралық Солтүстік университеті, Ташкент, Шайхантахұр ауданы, Себзор, 22А көш., Өзбекстан Республикасы
ORCID 0009-0009-2394-3603

Сведения об авторе:
Рухуллаева Сарвиноз, магистрант Международного нордического университета, Ташкент, Шайхантахурский район, ул. Себзор, 22А, Республика Узбекистан
ORCID 0009-0009-2394-3603

The article was submitted on 19.09.2026; approved after reviewing on 21.09.2026; accepted for publication on 23.09.2026
Мақала редакцияға 19.09.2026 ж. келіп түсті; 21.09.2026 ж. рецензиядан кейін мақұлданды; 23.09.2026 ж. баспаға қабылданды.
Статья поступила в редакцию 19.09.2026г.; одобрена после рецензирования 21.09. 21.09.2026 г.; принята к публикации 23.09.2026.

REQUIREMENTS FOR THE ARTICLE

1. Authors wishing to publish in the journal must register and upload the article on the website https://vestnik.korkyt.kz/fil/

2. Languages of publications: Kazakh, English, Russian.

3. The volume of the article – 5-8 pages, without metadata.

4. Scheme of articles construction:

• Full name of the author/authors (if there are two or more authors the *Corresponding author is indicated), center alignment, bold lower-case letters.

• Place of work, city, country; e-mail; center alignment, timid.

• Article title-centered, without indentation, bold lowercase letters.

• Abstract (180-200 words). Keywords (9-10 words) in the language of the article. • Text of article .....

• Reference (in the language of the article) and in English.

• Abstract and keywords in two other languages (authors from near and far abroad can provide this data in English and Russian, and they are translated into Kazakh by the editorial Board of the journal). Information about the author/authors at the end of the article is given in three languages (English, Kazakh, Russian): Full name, academic degree, academic title, position, university name, address, city, country, ORCID or Scopus ID.

5. Use the Microsoft Word editor for Windows to type text, formulas, and tables. Text editor parameters: margins-2 cm on all sides; width alignment; font-Times New Roman, size12; line spacing-1.15; paragraph indent-1 cm; page orientation-book.

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЬИ

1. Авторы, желающие публиковаться в журнале, должны пройти регистрацию и загрузить статью на сайте https://vestnik.korkyt.kz/fil/

2. Язык публикаций: казахский, английский, русский.

3. Объем статьи – 5-8 стр., без метаданных.

4. Статья оформляется в следующем порядке:

• Ф.И.О. автора/авторов (при наличие двух и более авторов указывается *Автор для корреспонденции), выравнивание по центру, жирные строчные буквы. •Место работы, город, страна, e-mail; выравнивание по центру, курсив

• Название статьи – по центру, без отступа, жирные строчные буквы.

• Аннотация (180-200 слов). Ключевые слова (9-10 слов) на языке статьи.

• Текст статьи .....

•Литература (на языке статьи) и Reference на английском языке.

• Аннотация и ключевые слова на двух других языках (авторы из ближнего и дальнего зарубежья эти данные могут дать на английском и русском языках, на казахский язык переводятся редакцией журнала).

• Информация об авторе/ авторах в конце статьи дается на трех языках (русском, казахском, английском): Ф.И.О. (полностью), ученая степень, ученое звание, должность, название вуза, адрес, город, страна, ORCID или Scopus ID.

5. Для набора текста, формул и таблиц используется редактор Microsoft Word для Windows. Параметры текстового редактора: поля – 2 см со всех сторон; выравнивание по ширине; шрифт – Times New Roman, размер – 12; межстрочный интервал – 1,15; абзацный отступ – 1 см; ориентация листа – книжная.

6. Ссылки в тексте на соответствующий источник из списка литературы оформляются в круглых скобках с указанием первого автора работы, года издания, номера страниц(-ы), например:

1. [Ваджибов, 1999: 45] или [Ваджибов, 1999: URL]

2. Если 2 и более автора:

а) [Ваджибов и др., 1999: 45] или б) [Шаймерденова, Аманжолова, Бурибаева, 2021: 10];

3. Если нет прямой ссылки: [Ваджибов, 2022]. Шрифт самого списка – Times New Roman, размер – 12, абзац – отступ 1,25, выравнивание по ширине с переносами.

7. Список литературы предоставляется в двух вариантах: 1) по алфавиту без нумерации на языке статьи; 2) латинской транслитерацией, в рамках которого в квадратных скобках дается перевод на английский язык (см. Образец: Reference).

8. Требования распространяются на научные обзоры, рецензии и персоналии.

9. Статья должна быть тщательно выверена на орфографические и синтаксические ошибки и техническое оформление. Статьи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись не принята к публикации. Образец оформления статьи МРНТИ 03.91.03 (определяется по ссылке: http://grnti.ru/)

PHILOLOGICAL SCIENCES JOURNAL

2023 жылдан бастап шығады
Издается с 2023 года
Published since 2023

Жылына төрт рет шығады
Издается четыре раза в год
Published four times a year

Редакцияның мекенжайы:
120014, Қызылорда қаласы,
Әйтеке би көшесі, 29 «А»,
Қорқыт Ата атындағы
Қызылорда университеті
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: https://vestnik.korkyt.kz/

Адрес редакции:
120014, город Кызылорда, ул.
Айтеке би, 29 «А»,
Кызылординский университет
имени Коркыт Ата
Телефон: (7242) 27-60-27
Факс: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: https://vestnik.korkyt.kz/

Address of edition:
120014, Kyzylorda,
29 «A» Aiteke bie str.,
Korkyt Ata Kyzylorda
University
Tel: (7242) 27-60-27
Fax: 26-27-14
E-mail:
Philological_Journal@korkyt.kz
Web-site: https://vestnik.korkyt.kz/

Құрылтайшысы: Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті
Учредитель: Кызылординский университет имени Коркыт Ата
Founder: Korkyt Ata Kyzylorda University

Жарияланған мақала авторларының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді. Мақала мазмұнына автор жауап береді. Қолжазбалар өңделеді және авторға қайтарылмайды. Журналда жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.

Опубликованные статьи не отражают точку зрения редакции. Автор несет ответственность за содержание статьи. Рукописи редактируются и авторам не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале, не могут быть воспроизведены без ссылки.

The published articles do not reflect the editorial opinion. The author is responsible for the content of the article. Manuscripts are edited and are not returned the authors. Materials published in the journal can not be republished without reference.

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
2023 жылы 31 наурызда №KZ70VPY00067251 берілген
бұқаралық ақпарат құралын есепке алу куәлігі

Техникалық редакторы: Абуова Н.А.
Компьютерде беттеген: Махаш А.

Теруге 28.09.2026 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2026 ж. қол қойылды.
Форматы 60 × 841/8. Көлемі 4 шартты баспа табақ. Индекс 76219.
Таралымы 50 дана. Тапсырыс 0226. Бағасы келісім бойынша.

Сдано в набор 28.09.2026 г. Подписано в печать 30.09.2026 г.
Формат 60 × 841/8. Объем 4 усл. печ. л. Индекс 76219.
Тираж 50 экз. Заказ 0226. Цена договорная.

Университет баспасы: 120014, Қызылорда қаласы, Әйтеке би көшесі, 29А.

Korkyt Ata University
Since 1937
Philological
Sciences Journal